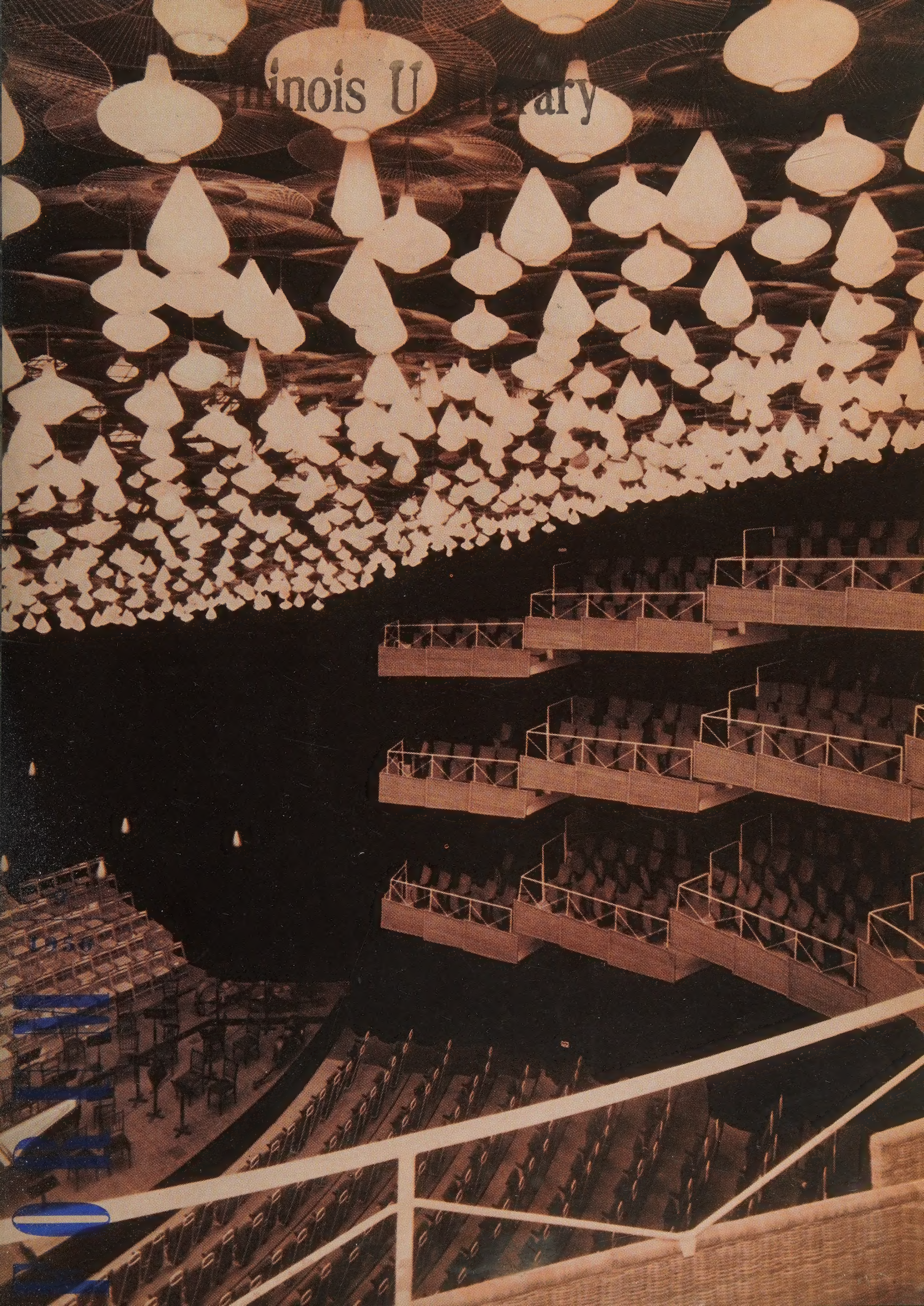

FORUM

English Summary

Introduction

page 294

by J. Schipper

There is a shortage of concert- and theatrehalls in our country. Apart from the fact that many of them have been destroyed during the war, the growth of the population and certain social structural changes have increased the demand for such buildings. Perhaps one of the reasons why the demand has not been coped with is the fact that there is no such thing as a deep rooted musical or theatrical tradition in this country. With our Eastern neighbours things are quite different: during the fifth 'Darmstädter Gespräch' in 1955 a great exhibition was organized showing ancient and modern schemes for theatres.

The scheme for a new municipal theatre of Münster was offered to the municipality by four young architects who did not approve of the historical style conceptions of their older colleagues. This scheme has proved to be a success and the theatre has become an inspiring monument of modern architecture. It was completed during the spring of this year.

The theatre at Münster (Germany)

page 296

by Maria Seebacher

The new theatre at Münster, designed by Deilmann, Von Hausen, Rave and Ruhnau, is one of the few examples of modern German architecture worth discussing. The theatre is situated right in the middle of the medieval core of the city and surrounded by gothic churches and ancient houses.

From the point of view of modern theatre building it reveals many new aspects especially as to the arrangement of the seats and the staircase surrounding the hall. Although the architects were bound by certain financial and urban restrictions, the theatre can be considered a milestone in the evolution of theatre building.

Aalborghal (Aalborg, Denmark)

page 304

by J. A. Snellebrand

The Scandinavians possess a natural tendency towards the lighter side of life. The Danes are in many ways related to the Dutch. Climatological conditions in both countries are more or less grim and the Dutch as well as the Danes are consequently fond of every form of recreation. Already in 500 A.D., the spot where the new Aalborghal is situated, was used for popular festivities and a large festival hall was built on the same spot during the XVIIIth century. This hall was destroyed during the second world war.

In 1944, the municipal council of Aalborg organized a competition for a new hall. Shortage of materials made the execution of the elected scheme impossible until 1949.

The Aalborghal is the result of teamwork. The rather complicated nature of the building has, as a whole, not led to an altogether satisfactory solution. The provisory division of the large hall by means of a movable double wall, is not a great success. The interior, however, creates a pleasant impression, especially the architectural solution of the ten staircases leading from the large cloak-room towards the great hall.

The „Marcanti theatre" at Amsterdam

page 311

by Rein H. Fledderus

The original intention was to create a meeting-hall for greengrocers, but this idea was abandoned and substituted by a more ambitious scheme, a complete theatre.

The technical and artistic result surpasses the

Résumé français

Introduction

page 294

par J. Schipper

Il y a un manque de salles de concert et the théâtres dans notre pays. A part du fait que plusieurs ont été détruites pendant la guerre, la croissance de la population et certains changements dans la structure sociale, ont augmenté la demande pour tels bâtiments. Il se peut que la raison pourquoi on n'a pas traité ces demandes, s'explique par le fait que notre pays ne connait pas de tradition musicale ou de tradition du théâtre approfondie. En Allemagne il n'en est pas ainsi. Lors du cinquième „Darmstädter Gespräch" on a organisé une exposition de projets de théâtres anciens et modernes. Quatre jeunes architectes ont offert à la Municipalité un plan pour le nouveau théâtre de Münster; ils désapprouvaient de la conception historique de leurs collègues plus âgés. Leur plan s'est montré un grand succès et leur théâtre est devenu un monument inspirant d'architecture moderne. Le théâtre a été achevé au printemps de cette année.

Le théâtre à Münster (Allemagne)

page 296

par Maria Seebacher

Le nouveau théâtre de Münster, projeté par Deilmann, Von Hausen, Rave et Ruhnau, est un des rares exemples de l'architecture allemande moderne, qui soit assez intéressant pour être discuté. Le théâtre en question est situé au milieu du centre médiéval de la ville. Il est entouré de vieilles maisons et d'églises gothiques. D'un point de vue de construction moderne de théâtres, ce bâtiment nous montre maints aspects nouveaux, surtout pour ce qui concerne l'arrangement des chaises et des escaliers qui entournent la salle. Quoique les architectes fussent limités par des restrictions financières et urbanistes, le théâtre de Münster peut être considéré comme une étape dans l'évolution de l'architecture de théâtre.

Aalborghal (Aalborg, Danemark)

page 304

par J. A. Snellebrand

Les habitants de la Scandinavie ont un penchant inné pour le plaisir. Les Danois ressemblent en maintes façons aux Hollandais. Les conditions climatologiques des deux pays sont plus ou moins égales, c.à.d. mauvaises et conséquemment les Hollandais ainsi que les Danois aiment toutes formes de récréation.

Déjà en 500 A.D., l'endroit où l'Aalborghal est situé était usé aux fêtes populaires.

Au XVIIIe siècle on y construisait un grand hall de fêtes. Ce dernier a été détruit pendant la seconde guerre mondiale.

En 1944, la municipalité d'Aalborg organisait un concours pour un nouveau hall. A cause de manque de matériaux, il était impossible d'exécuter le plan jusqu'à 1949.

L'Aalborghal est le résultat de „teamwork".

Le bâtiment étant assez compliqué, il en resulte que l'architecture est loin d'être satisfaisante. La division provisoire de la grande salle par moyen d'un mur déplaçable, n'a pas été un grand succès. Cependant l'intérieur nous donne une impression agréable, surtout la solution architecturale des dix escaliers qui mènent du grand vestiaire au grand hall.

Le théâtre „Marcanti" à Amsterdam

page 311

par Rein H. Fledderus

A l'origine on avait l'intention de créer une salle de réunion pour les acheteurs et vendeurs au marché, mais cette idée a été substituée par un but plus ambitieux: un théâtre complet.

Il se peut que le résultat technique et artistique a

Zusammenfassung

Einleitung

Seite 294

von J. Schipper

Unser Land besitzt zu wenig Theater- und Konzertsäle. Die Ursache ist nicht nur die Zerstörung verschiedener Theater während des Krieges, sondern auch die Bevölkerungszunahme und eine gewisse Veränderung der sozialen Struktur.

Dass bis jetzt noch nicht mehr Theater gebaut worden sind, liegt vielleicht auch an der Tatsache, dass unser Land keine tiefeingewurzelte Theatertradition kennt. Ganz anders dagegen ist es in Deutschland. Während des 5. „Darmstädter Gespräch" 1955 fand eine grosse Ausstellung alter und moderner Theaterentwürfe statt.

Vier junge Architekten, die nicht die historischen Auffassungen ihrer älteren Kollegen teilten, erhielten von der Stadtverwaltung Münsters den Auftrag, einen Entwurf für das neue Städt. Theater zu machen. Dieser Entwurf erwies sich als grosser Erfolg. Das neue Theater ist zu einem inspirierenden Monument der modernen Architektur geworden. Seine Fertigstellung erfolgte im Frühjahr 1956.

Das Theater in Münster

Seite 296

von Maria Seebacher

Das neue Theater in Münster — Entwurf der Architekten Deilmann, v. Hausen, Rave und Ruhnau — ist einer der wenigen Bauten der modernen deutschen Architektur, die interessant genug sind, um besprochen zu werden. Das Theater liegt inmitten des mittelalterischen Stadtkerns, von gothischen Kirchen und alten Häusern umgeben.

Vom Gesichtspunkt des modernen Theaterbaus aus gesehen, zeigt der Neubau zahlreiche neue Aspekte, z.B. die Anordnung der Sitzreihen und die Anlage der Treppe, welche sich um den Zuschauerraum herumzieht. Obgleich die Architekten finanzielle und städtebauliche Schranken zu berücksichtigen hatten, wurde dieses Bauwerk doch zu einem Markstein in der Entwicklung des Theaterbaus.

Aalborghal (Aalborg, Dänemark)

Seite 304

von J. A. Snellebrand

Die Skandinavier leben im allgemeinen ziemlich unbeschwert und leicht. Die Dänen sind uns Niederländern in mancherlei Hinsicht verwandt. Das Klima in beiden Ländern ist sich mehr oder weniger gleich, d.h. genau so schlecht und gerade darum lieben beide Völker jegliche Form von Entspannung.

Schon im Jahr 500 fanden auf demselben Platz, wo sich jetzt die neue Aalborghal erhebt, grosse Volksfeste statt. Im 18. Jahrhundert errichtete man dort eine Festhalle, welche im 2. Weltkrieg zurstört wurde.

Der Gemeinderat von Aalborg schrieb 1944 einen Wettbewerb für eine neue Festhalle aus. Materialmangel machte die Ausführung des bekrönten Entwurfes bis 1949 unmöglich.

Die Aalborghalle ist das Resultat einer „Team-Arbeit". Durch die ziemlich komplizierte Art des Gebäudes konnte nicht in jeder Hinsicht eine befriedigende Lösung erzielt werden. Die Teilung der breiten Halle mittels beweglicher, doppelter Wände kann nicht zufrieden stellen. Ihre Innenausstattung dagegen macht einen guten Eindruck. Besonders fällt die architektonische Lösung der zehn Treppenstufen auf, welche die tiefer gelegene Garderobe mit der grossen Halle verbinden.

Das „Marcantitheater" in Amsterdam

Seite 311

von Rein H. Fledderus

Ursprünglich sollte eine Halle für Marktbesucher gebaut werden. Aber aus diesem ersten Plan entstand der ehrgeizigere Gedanke, ein vollständiges Theater zu bauen.

Das technische und künstlerische Resultat übertrifft

modest aims of the latter. After all, the building was intended for amateur theatricals and not for the performance of the plays of Sophocles or Corneille. This does not, however, imply that the interior created a "high-brow" or "sophisticated" impression.

The author wonders why so much technical ingenuity and skill and so many artistic qualities were hidden behind horrible walls of the original building and placed on such an ugly spot.

Buildings like the one in question ought to be considered as culminating points in the cultural evolutions of the municipality. The municipality of Amsterdam seems to be insufficiently aware of this fact! The Marcanti-theatre has been designed by municipal architects. The curtain was designed by Gio Ponti. The mosaics over the entrance have been designed by G. Laarhoven, the sgraffito in the bar by Lex Horn and the relief on the façade by Cephas Stauthamer.

A theatre-hall at Leerdam

page 320

by Elsebeth van Blerkom

The theatre-hall at Leerdam has been designed by A. D. Copier. Copier made use of an empty factory hall. The walls were heightened and the roof renewed. The space thus obtained was in no way spectacular. The pleasant suprise created by the interior is not due to its architectural merits but to the somewhat experimental nature of the interior decorations (a decorative pattern of bottles in one of the walls, a combination of textures, colours and materials etc.).

surpassé le but modeste de ce théâtre. Après tout le théâtre était intentionné aux groupes d'amateurs et non aux représentations de drames classiques de Sophocle ou Corneille etc. Cependant l'intérieur ne nous donne pas l'impression d'être „highbrow".

L'auteur se demande pourquoi tant d'ingéniosité technique et tant de dextérité ainsi que tant de qualités artistiques ont été cachées derrière les murs laids du bâtiment original et pourqoi le théâtre a été placé à cet endroit tellement vilain. De tels bâtiments devraient être considérés comme des points culminants de l'évolution culturelle de la municipalité. Il parait que la municipalité d'Amsterdan n'y soit qu'insuffisamment consciente. Le théâtre „Marcanti" a été projeté par des architectes municipaux. Le rideau a été dessiné par Gio Ponti. Le mosaïque au dessus de l'entrée a été ébauché par G. Laarhoven. Le sgraffito dans le bar est de la main de Lex Horn et le relief de la façade de Cephas Stauthamer.

Un théâtre à Leerdam

page 320

par Elsebeth van Blerkom

Le théâtre de Leerdam a été dessiné par A. D. Copier. Copier a employé un hall d'usine vide. On en a élevé les murs et on a reconstruit le toît. L'espace qui en résulte n'est point spectaculaire.

La surprise agréable créée par l'intérieur n'est pas due aux mérites architecturaux mais à la nature plus ou moins expérimentale de la décoration de l'intérieur (e.a. une composition décorative de bouteilles maçonnée dans un des murs et une heureuse combinaison de couleurs et de matériaux).

weitaus das gesteckte beschiedene Ziel. Das Theater sollte schliesslich für Laienspielgruppen bestimmt sein un nicht für Aufführungen klassischer Dramen von Sophokles und Corneille. Aber damit soll beiliebe nicht behauptet werden, dass das Innere einen „hochmütigen" und „gekünstelten" Eindruck macht.

Der Verfasser dieses Artikels wundert sich, dass man soviel technische Fertigkeit und Scharfsinn und so zahlreiche künstlerische Werte auf solch einem schlecht gewählten Platz hinter den hässlichen Mauern des ursprünglichen Gebäudes verstecken kann. Die Stadtverwaltung von Amsterdam weiss scheinbar noch nicht, dass solche Gebäude wie das Marcantitheater als Höhepunkte in der kulturellen Entwicklung einer Stadt beschaut werden müssen.

Das Marcantitheater ist ein Entwurf der städt. Architekten. Den Vorhang entwarf Gio Ponti. Die Mosaikarbeit über dem Eingang ist von G. Laarhoven, das Sgraffito in der Bar wurde von Cephas Stauthamer ausgeführt.

Ein Theatersaal in Leerdam

Seite 320

von Elsebeth van Blerkom

Der Entwurf für den Theatersaal ist von A. D. Copier. Er machte Gebrauch von einer leeren Fabrikhalle. Die Wände wurden höher und das Dach erneuert. Der auf diese Weise erhaltene Raum war nun gerade nicht aussergewöhnlich zu nennen. Die angenehme Ueberraschung die das Innere dieses Raumes darbietet, wird nicht durch seine architektonischen Qualitäten bedingt, sondern ist der etwas experimentellen Art seiner künstlerischen Ausschmückung zuzuschreiben (ein dekoratives Flaschenmuster auf einer der Wände, eine Verbindung von Farben und Materialien).

Maandblad, opgericht door het Genootschap ,,Architectura et Amicitia'' in samenwerking met de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A. Orgaan van het Genootschap A. et A.

Redactie Secretariaat: Mej. I. D. Foest, Keizersgracht 476, Amsterdam-C., tel. 35375, aan wie alle voor de redactie bestemde stukken moeten worden gezonden

Uitgave en Administratie: G. VAN SAANE, Herengracht 406
Amsterdam-C. - Telefoon 36186 - Postrekening 681.31.

FORUM

maandblad voor architectuur en gebonden kunst

9
1956

Elfde jaargang No 9 november 1956

Inhoud van dit nummer:

Schouwburgen

Typografische vormgeving: G. Boon, Architect

De foto's in dit nummer zijn van:

Franz Eichler pag. 294, 301 boven
W. Heller pag. 296, 300, 301 onder, 302, 303
Carl Pohlschmidt pag. 295, 297 rechts
H. Dalby pag. 304
Buus Jensen pag. 310 onder
Strüwing pag. 308, 309, 310 boven
Dienst P.W. afd. Stadsontwikkeling Amsterdam pag. 312—319
Kon. Glasfabriek Leerdam pag. 320—322

,,FORUM'' verschijnt met 12 nummers per jaar

Abonnementsprijs *f* 24.— per jaar
franco per post bij vooruitbetaling te voldoen
Voor België Frs. 400.—

Prijs van dit nummer *f* 2.50/B.frs. 40.—

Wanneer dit nummer van „Forum" verschijnt is het winterseizoen met zijn bezoeken aan schouwburg en concertzaal weer in volle gang. In menige Nederlandse gemeente manifesteert zich dan weer, en elk jaar sterker, de behoefte aan ruimten voor toneelspel, muziek, ballet en opera, beantwoordende aan eisen, zoals deze tijd ze stelt.

Als eerste eis mag dan wel gelden dat ze in voldoende aantal aanwezig zijn. Behalve dat een aantal theaters en concertzalen in ons land in de laatste wereldoorlog verwoest is, waarnaast onze bevolkingsaanwas reeds direkt meerdere theaters zou vergen, mag toch niet vergeten worden dat door de nog steeds plaats vindende structuurwijzigingen in ons land bredere lagen van de bevolking behoefte gevoelen en in staat zijn theaters en concertzalen te bezoeken.

Zo mag men rustig stellen dat er een schrijnend gebrek is aan deze zalen, ondanks het feit dat er in ons land reeds enkele nieuwe schouwburgen zijn gebouwd en er enige tientallen op papier staan.

In talrijke commissies en op vele architectenbureaus in ons land wordt zwaar gestudeerd en gediscussieerd over de vele vraagstukken, die bij de moderne theaterbouw naar voren komen.

Desondanks is het opmerkelijk dat de „theaterproblemen" niet echt leven in de Nederlandse architectengemeenschap.

Een van de oorzaken hiervan zal wel zijn het ontbreken van een traditie van enige omvang bij ons toneel, muziek en ballet; althans geen traditie, die diep in ons volksleven is geworteld.

Hoe anders is dit, zeker voor wat de muziek betreft, bij onze oosterburen.

Men kan geen Duits vakblad opslaan of men komt beschouwingen tegen over theaterbouw. Tijdens het vijfde Darmstädter Gespräch in 1955 was een grote tentoonstelling ingericht van historische en nieuwe theaterontwerpen.

In dit licht dient men het nieuwe theater te zien, dat onlangs in Munster is geopend.

De plannen voor de herbouw van het stadstheater in het centrum, waar zich vele historische gebouwen in Gotische stijl bevonden of in restauratie waren, en die in 1953 in historiserende stijl ontworpen waren, werden in de gemeente Munster ter openbare discussie gesteld. Deze plannen vonden weinig bijval, zo weinig zelfs dat een viertal jonge architecten, werkzaam op bureaus van oudere collega's, de moed vonden een door hen ontworpen tegenvoorstel de gemeente Munster aan te bieden.

De openbare opinie, gesteund door pers en radio, sprak zich dadelijk voor dit werkelijk sprankelend frisse ontwerp uit. Gelukkig bleek ook de gemeente de kwaliteiten van dit plan te begrijpen en zo kwam dit werk met ieders steun in deze vorm (in deze *historische* omgeving!) in het voorjaar van dit jaar tot stand.

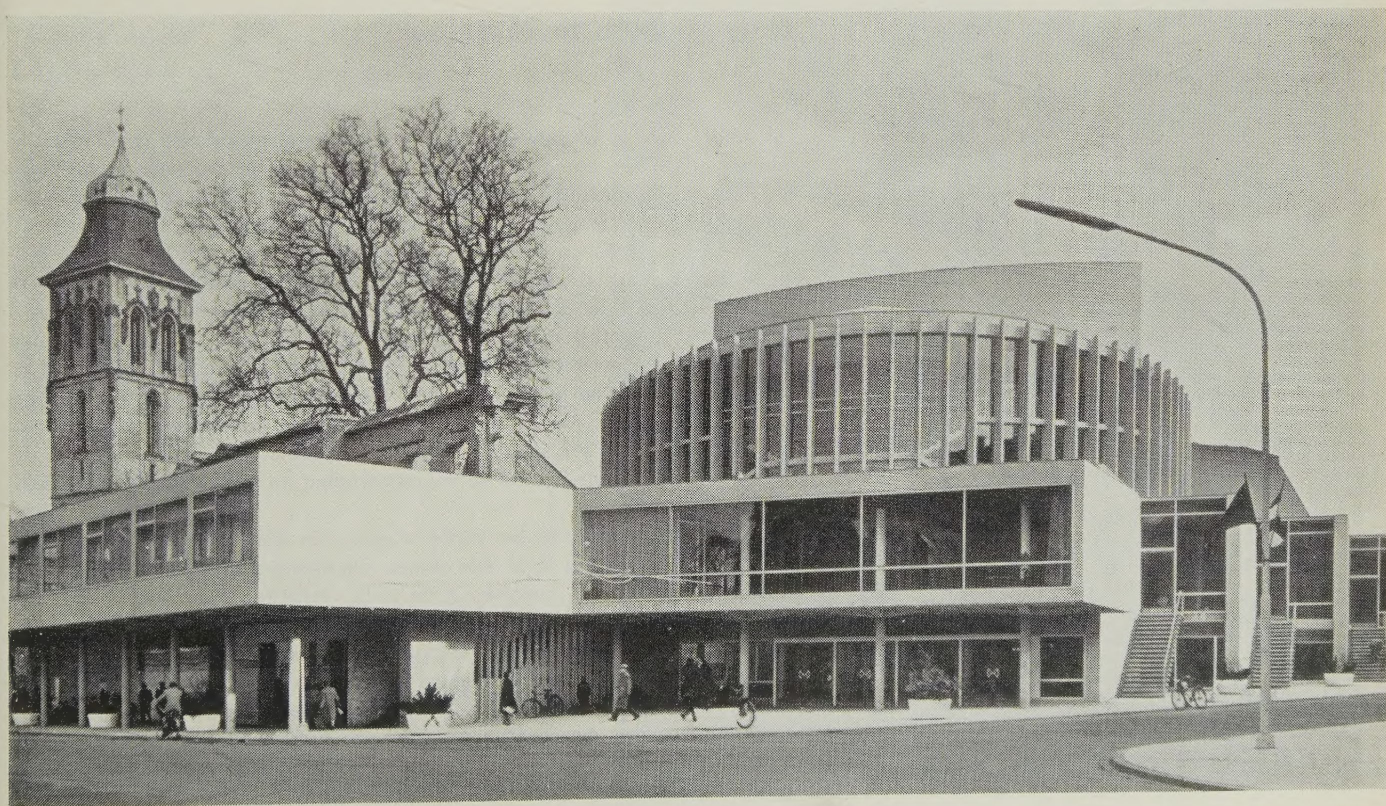
Als leek op het gebied van theaterbouw zou ik mij niet graag begeven in een bespreking van dit verrassende gebouw, maar zou daarentegen iedere collega met klem willen adviseren eens een opera-uitvoering in Munster te gaan bijwonen. Munster ligt slechts even over de Nederlandse grens.

Wanneer het u zo gaat als mij, dan zult u zich aan de muziek, maar meer nog aan deze feestelijke architectuur laven.

J. Schipper

Het Stadstheater te Munster

Ontwerp en uitvoering: Architectenteam Dipl. Ing. H. Deilmann, Dipl. Ing. M. C. von Hausen, Dipl. Ing. O. Rave en Dipl. Ing. W. Ruhnau.

Het Theater te Munster

Dr Maria Seebacher

De schouwburg in Munster is een van de weinige naoorlogse gebouwen, die interessant genoeg zijn om in de discussie over de hedendaagse architectuur in Duitsland te worden betrokken. Daarenboven is het iets bijna geheel nieuws, dat het de architecten, zij het niet zonder moeilijkheden, gelukt is in een middeleeuwse stadskern, in de onmiddellijke nabijheid van twee gotische kerken en in een betrekkelijk conservatieve sfeer der bouwbelangen, een bouwwerk te doen verrijzen, dat de toets der moderne architectuur kan doorstaan.

Het ontwerp geeft in menigerlei opzicht een eigen richting in de ontwikkeling van de moderne theaterbouw aan. Dit blijkt nu eens uit de oplossing van de toeschouwerruimte en haar verhouding tot het toneel, dan weer uit de functionele ordening der toegangen en de geleding van de hal in twee verdiepingen. Daarnaast is vóór alles de zorgvuldige architectonische vormgeving der bouwmassa's en naar binnen de ruimteverdeling en aankleding het beschouwen waard.

De rijen zitplaatsen van het parket vormen een omhooggaande concave lijn. Deze lijn zet zich voort in de drie rangen, die dan trapsgewijze oplopen. Daardoor is niet alleen een bijzonder goed zicht verkregen, maar komt bovendien een nauwe verbinding tot stand tussen toneelspeler en toeschouwer.

Volgens de geldende bouwverordening voor schouwburgen moesten totnogtoe voor elke galerij aparte toegangen met eigen trappenhuis en directe uitgang naar buiten worden ontworpen. In Munster daarentegen wordt het gehele gebouw door een gemeenschappelijk trappenhuis ontsloten, dat rondom de toeschouwerruimte loopt. De nooduitgangen naar buiten zijn trapsgewijs aangelegd vanaf de foyer, die zich op de bovenverdieping bevindt, rondom de

zaal en het trappensysteem. Op deze verdieping bevindt zich eveneens de rookfoyer en het restaurant.

Deze drie ruimten omsluiten een binnenhof, waarin men als coulissenvormend element de ruïne van het Rombacher Hof heeft laten staan, die tezamen met de oeroude platanen zowel van de foyer als van het restaurant uit, als een bijna romantische toevoeging zichtbaar zijn. Deze binnenhof kan bij gunstige weersomstandigheden bij de eigenlijke foyerruimte getrokken worden.

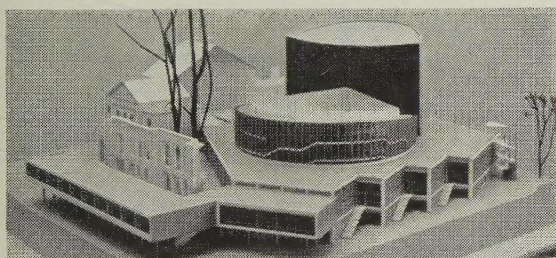
De garderobes en de toiletten bevinden zich op dezelfde hoogte als de ingang op de begane grond. Onder het restaurant zijn winkels, een ruimte voor voorverkoop en de restaurantkeuken ontworpen.

Uit stedebouwkundig oogpunt laat de situatie van het geheel een diagonaal zien. Deze is in haar afmetingen zeer beperkt, daar de reeds aanwezige Stadthalle uit financiële overwegingen voorlopig behouden moet blijven. Ook wat de aankleding betreft waren de architecten financiële beperkingen opgelegd.

Als het geheel desondanks een prettige indruk achterlaat, komt dit vóór alles door de zorgvuldige keuze der materialen, een geschikte kleurencombinatie en de overvloed van nieuw ontwikkelde bouwelementen. Noemen wij hier slechts de borstweringen der balkons, de trapleuning, de vormgeving der trappen en de verschillende wijzen van verlichting. De uniformiteit en het peil der meubilering dragen tot de totaalindruk bij.

Het geheel werd uitgevoerd in gewapend beton, die het karakter zowel naar binnen als naar buiten bepaalt. De beglazing vond plaats in stalen ramen, waarbij door de royale toepassing van glas een sterk transparante werking van het geheel werd verkregen.

pag. 296 *Voorgevel met rechts de nooduitgangen vanuit de foyer*
onder *Maquette en nooduitgang vanaf dakterras*

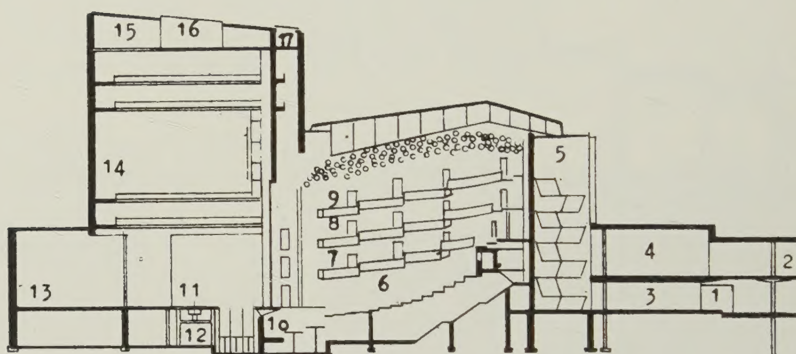

Situatie 1—200

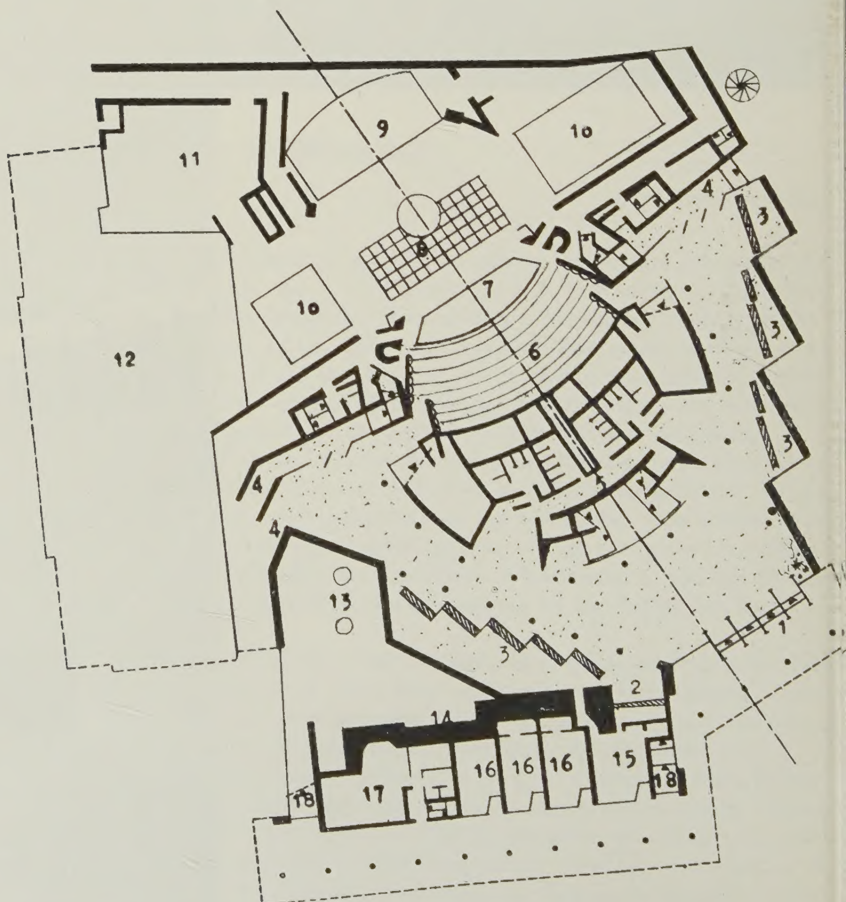
Doorsnede 1—700

1 windvang
2 rookfoyer
3 garderobe
4 foyer
5 hoofdtrappenhuis
6 parket
7 eerste galerij
8 tweede galerij
9 derde galerij
10 orkestbak
11 hoofdtoneel
12 kelder onder toneel
13 achtertoneel
14 toneelhuis
15 bediening coulissen
16 veiligheidsventiel toneel
17 veiligheidsventiel zaal

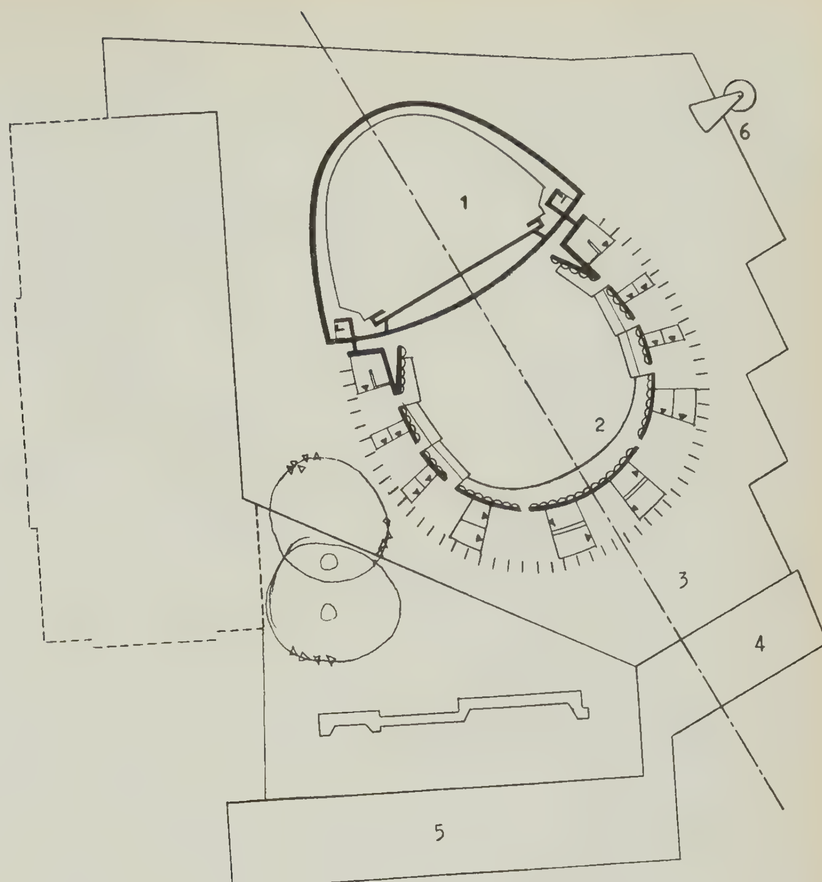
Begane grond 1—700

1 windvang
2 avondcassa
3 garderobe
4 nooduitgangen
5 w.c.
6 parket
7 orkestbak
8 hoofdtoneel
9 achtertoneel
10 zijtoneel
11 berging
12 voormalig gebouw (verbouwd tot werkplaats en garderobe spelers)
13 platanen
14 fundering ruïne
15 voorverkoop
16 winkels
17 keuken
18 toegang binnenhof

Galerijverdieping 1—700

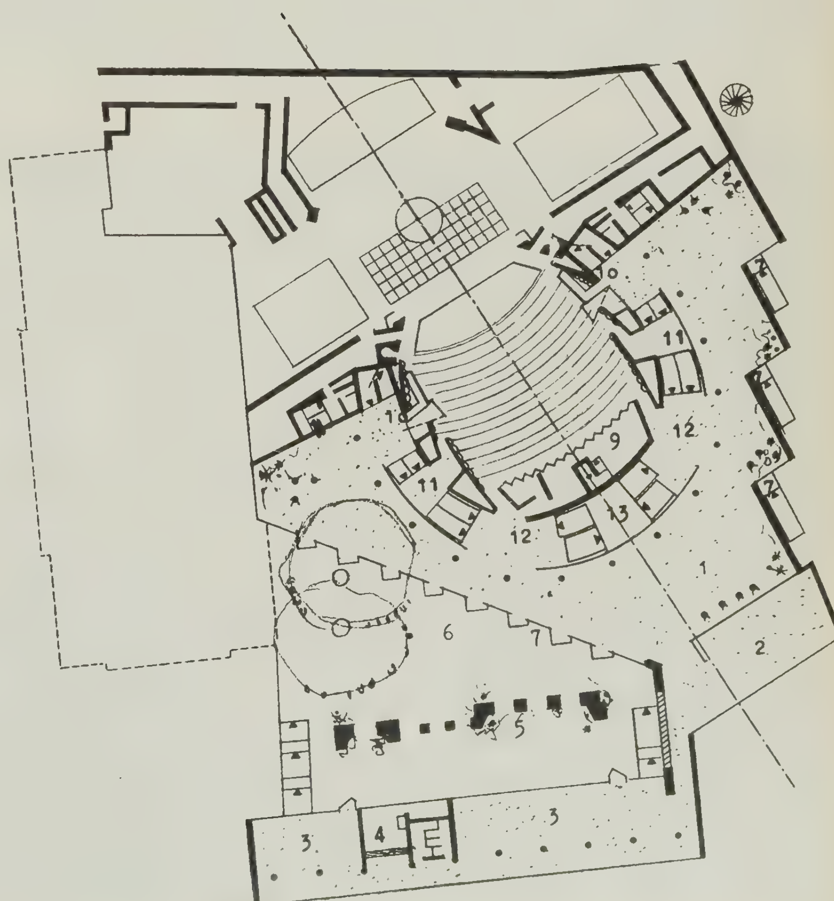
1 toneelhuis
2 galerij
3 dak boven foyer
4 dak boven rookfoyer
5 dak boven restaurant
6 noodtrap

Toneelopening max. 14 m; kan door een schuifinrichting aan beide zijden tot 10 m worden verkleind. Bij concerten wordt de opening door een neergelaten wand afgesloten.
Proscenium met naar boven en beneden beweegbaar orkestpodium.
Grootste afstand toeschouwer—toneel 18 m.

Hoofdverdieping 1—700

1 foyer
2 rookfoyer
3 restaurant
4 keuken
5 ruïne Rombergerhof
6 binnenhof met platanen
7 nooduitgangen
8 parket
9 toneelbelichting
10 toegang balkons
11 toegang parket
12 toegang parket
13 hoofdtrappenhuis

Enige cijfers:

toneel met nevenruimten:	24.500 m²
zaal:	14.600 m²
foyer:	4.100 m²
winkels met restaurant:	2.817 m²

links *Garderobe* en *Foyer met uitzicht op de ruïne en platanen. Vloer belegd met wit marmer*

rechts *Gezicht op de wandelhal* en *Rookfoyer met blik in de foyer. Vloer wit marmer belegd, plafond zwart-wit rasterwerk met verzonken witte verlichtings-elementen*

Zaal met 950 zitplaatsen. Balustraden van gevlochten riet. Stoelen in parket: wit staal, bekleed met paars cord; op galerijen: zwart staal met paars cord

links boven *Restaurant met Knoll-International meubelen*
rechts onder *Trappenhuis. Vloer belegd met maiskleurig perlonvelours, wanden behangen met rood velours*

De Aalborghal

J. A. Snellebrand

Het regende in de stad,
toen kwam er wat
muziek van straatmuzikanten
die bliezen naar de kanten.

En de gevels weerkaatsten de vertroostende muziek.

Het Deense volk is ons meer verwant dan vele andere volken, maar toch is, na een reis door hun steden Kopenhagen, Odense, Aarhus, Randers, Aalborg, de vraag naar voren gekomen: zijn zij niet onbevangener en kinderlijker dan wij?

Zien wij naar de Noren en de Zweden, op welke volken de lange winter zijn stempel drukt en vergelijken wij daarmede onze volksaard, beïnvloed door het wisselvallige klimaat waardoor onze voorkeur uitgaat naar sterke contrasten en dromerige stemmingen, dan bemerken wij dat ook bij de Denen iets leeft van wat men eveneens bij hun noordelijke buren aantreft, n.l. een sterkere behoefte aan afleiding en vermaak, terwijl zij minder zwaartillend zijn dan onze landgenoten met hun gewichtige dogmatiek. Zij schijnen gemakkelijker tot besluiten te kunnen komen en minder geremd te worden door allerlei ambtelijke bepalingen en bemoeiïngen.

Kopenhagen heeft zijn „Tivoli", zijn theaters en bioscopen. Klampenborg zijn vermaakcentra in het bos en aan de zee. Aarhus zijn grote hal in het raadhuis en zijn rolschaatsenbaan. Maar Aalborg heeft zijn feesthal, waar alle Deense steden jaloers op zijn.

Reeds vanaf het jaar 500 was de plek waar nu deze hal staat, de feestplaats der inwoners en in 1431 werd er het Kobmandslavet gesticht. Dit gilde hield daar haar grootse feesten; o.a. papegaaienschieten. In de XVIIIe eeuw waren twee voortvarende handelsverenigingen bezitters van dit terrein en hadden daar hun feesthuis.

In de laatste wereldoorlog werd dit, door de bezetters in beslag genomen, huis door brand vernield.

Na de, ook voor de Denen zo sombere, bezettingstijd kwam in sterker mate dan ooit de behoefte bij de Aalborgers naar voren om weer op de eeuwenoude feestplaats, aan het aan de zuidkant van hun stad gelegen bos, een hal te bouwen waar in ruime mate verstrooiïng en afleiding zouden gevonden kunnen

worden en eveneens voor ernstiger zaken bijeenkomsten en congressen georganiseerd. Vergaderingen, feestbijeenkomsten, wedstrijden, sport, circus, cabaret, toneel, muziek en dans, dit alles en nog veel meer wilde men onder één dak bijeenbrengen.

En omdat ook daar, evenals bij ons, zomerse, zonnige dagen schaars zijn, moet bij hen de muziek kaatsen tegen de binnenwanden van huis of hal.

In 1944 schreef het gemeentebestuur van Aalborg een prijsvraag uit voor een dergelijke feesthal.

De uitvoering van de resultaten van deze prijsvraag begon pas in 1949, niet door lakse behandeling, maar door materiaalschaarste. De totstandkoming vond plaats door intensieve samenwerking van het gemeentebestuur, industriëlen, ingezetenen en culturele verenigingen, terwijl 4 architecten, 7 medewerkers, 4 opzichters, 9 civiel ingenieurs, 2 adviseurs en 3 decorateurs het esthetische en technische deel voor hun rekening namen; *groepswerk* dus.

De gecompliceerde en gecombineerde opzet van het gebouw heeft niet in alle delen tot een geslaagde oplossing geleid.

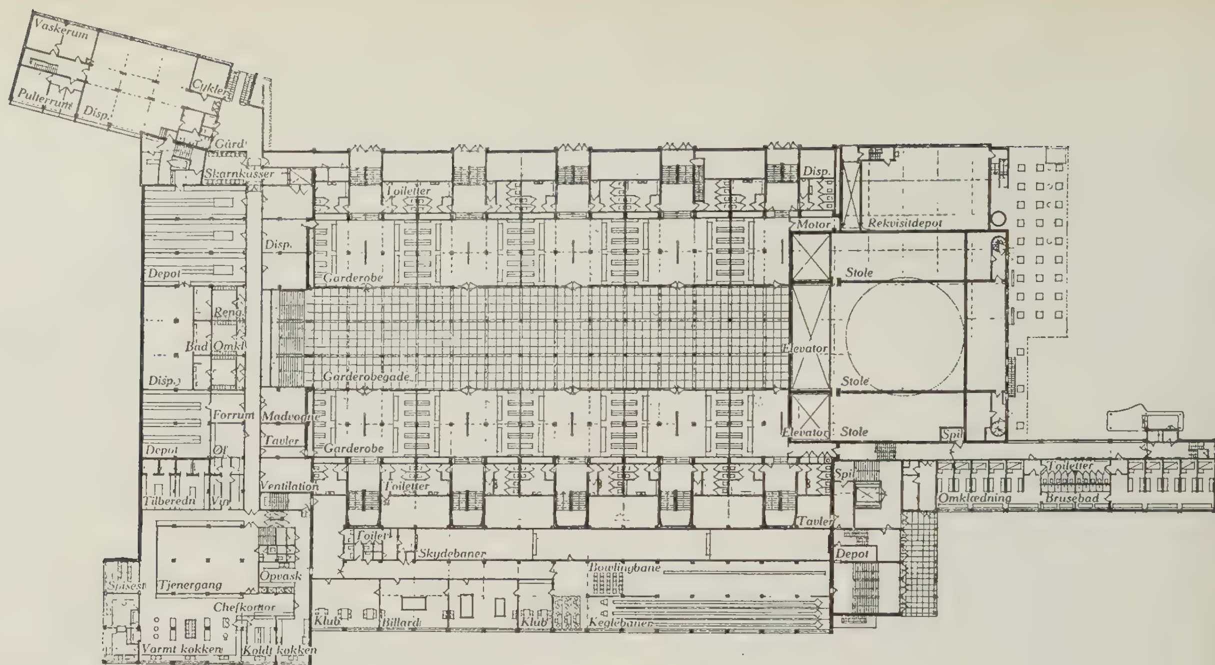
In het winterseizoen zijn de aan het bos of park gelegen appartementen kleed- en logeerkamers ter beschikking van de artisten. In de zomer worden deze vertrekken benut als toeristenhotel. Deze zakelijke oplossing schaadt de architectuur niet.

Minder gelukkig, eveneens door zakelijke overwegingen ingegeven, is de opzet van de halconstructie die het mogelijk maakt de grote zaal op vele plaatsen in tweeën te delen.

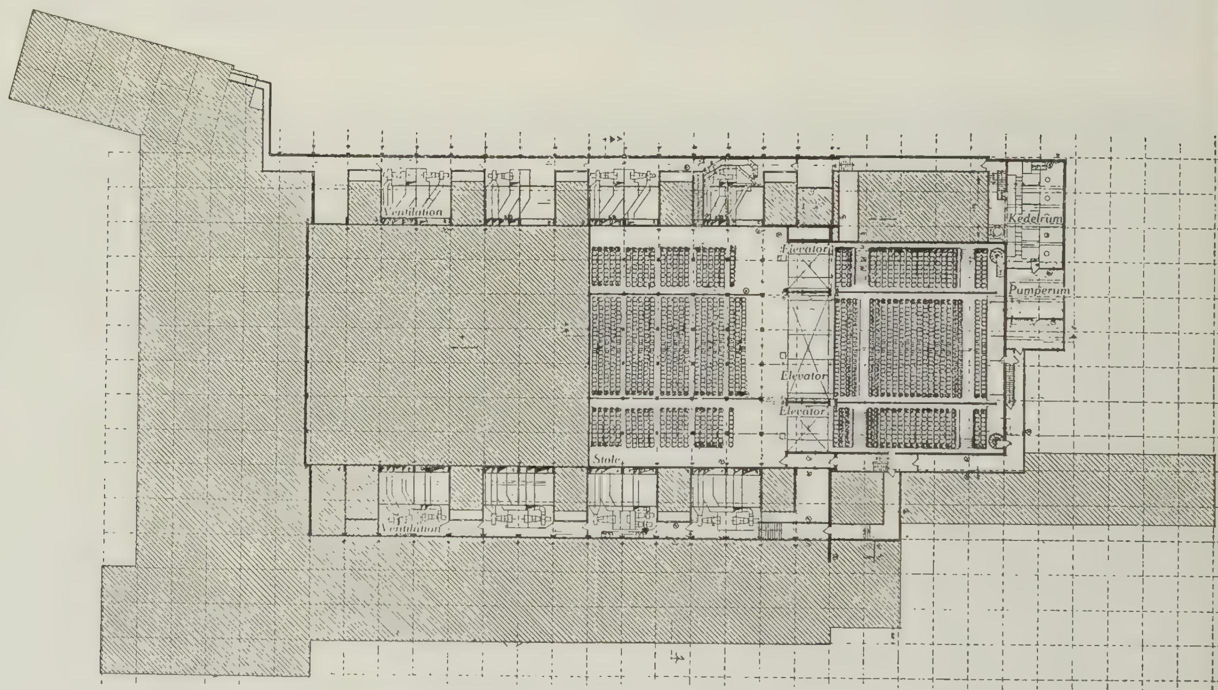
De „Aalborghal" te Aalborg in Denemarken

Arch^{n} Otto Frankild, Preben Hansen, Arne Kjær en civ. ir. Johs. Jørgensen.

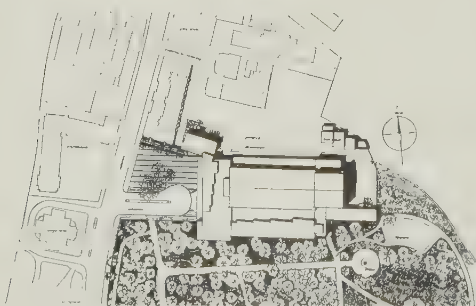

Plattegrond souterrain 1—1000

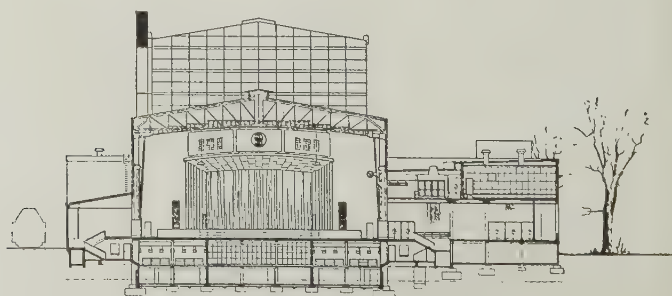

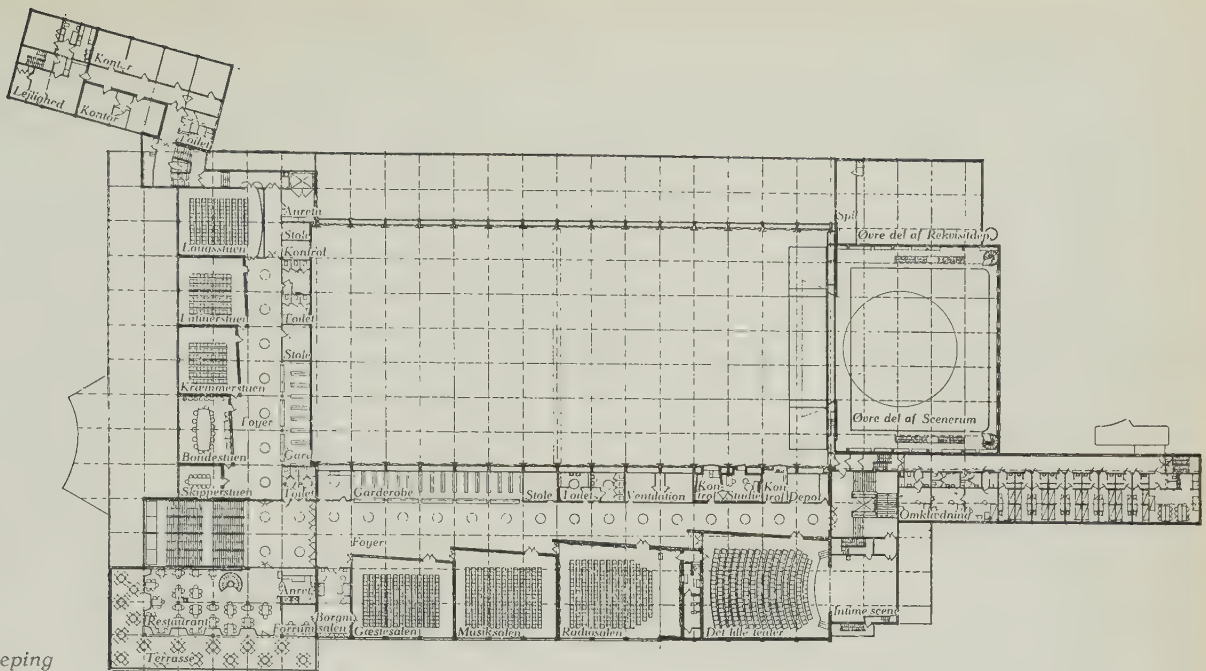
Plattegrond kelder 1—1000

Situatie 1—6000

Dwarsdoorsnede 1—1000

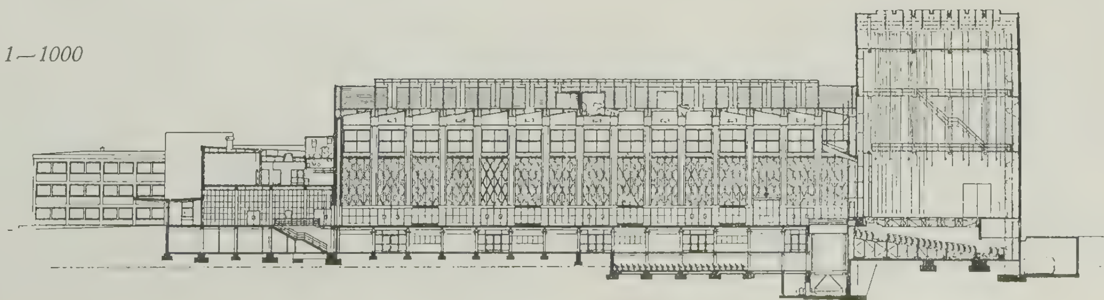

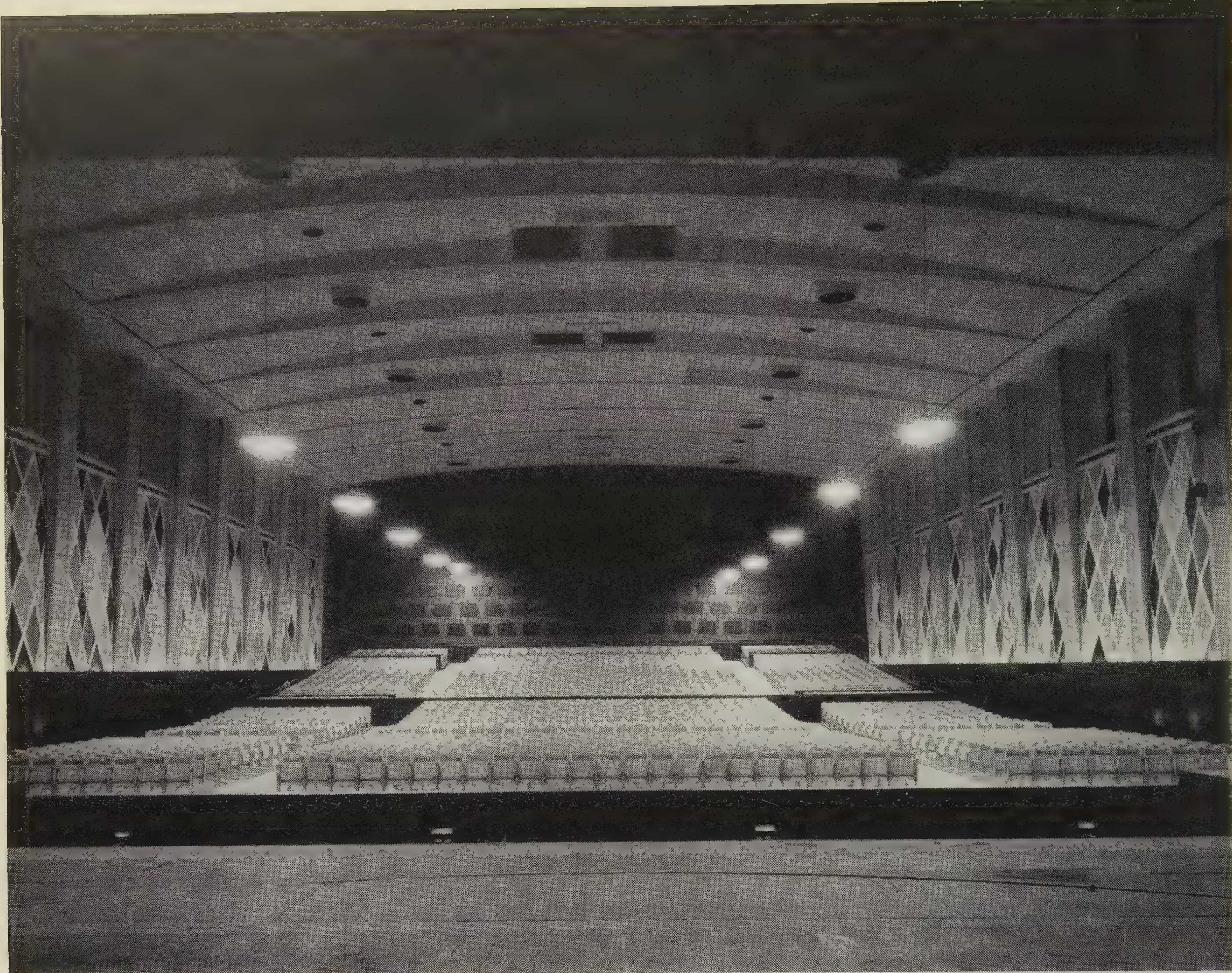
Plattegrond verdieping 1—1000

Plattegrond hoofdverdieping 1—1000

Langsdoorsnede 1—1000

Voor een groot auditorium (3400 personen) is de hal in haar geheel wat al te lang gerekt. Voor kleinere gezelschappen kan de hal in tweeën worden gedeeld, b.v. voor 1380 en voor 1800 personen. Dit geschiedt op een alleszins vernuftige wijze door een verrolbare dubbele wand (zie hiervoor Arkitekten van Juni 1953, bl. 87), maar dan is het bezwaar dat de ruimten niet aangenaam meer aandoen, hetgeen bij grotere verschillen nog sterker gaat spreken.

De nevenruimten, in opvolgende maatreeksen voor ieder gewenst doel geprojecteerd aan de brede bovengangen, zijn op efficiënte wijze te bereiken of te verlaten. Zie eveneens de plaats van het trappenhuis in deze opzet. Toch heeft men dit gegeven niet tot een mooie oplossing gebracht.

Aalborg telde bij de voltooiïng van zijn hal ongeveer acht-en-tachtig-duizend inwoners; de hal kon toen op één avond gemakkelijk een twintigste van zijn gehele bevolking ontvangen. Haar bevolking is nu tot over de honderdduizend gegroeid.

Stelt men aan de Aalborgse overheid de vraag waarom zij besloot tot het bouwen van een hal groter dan waar ook in haar land, de hoofdstad niet uitgesloten, dan zijn daar haars inziens twee redenen voor. Ten eerste meende men bij de opzet rekening te moeten houden met een ontwikkeling van vijftig tot honderd jaar. Ten tweede wil men dit centrum zien als dienstbaar voor geheel Noord-Jutland.

Komt men vanuit het hartje van de stad en wandelt men zuidwaarts de Vesterbro af tot even voor het bos, dan verbreedt de weg zich aan weerszijden tot een middelmatig groot plein.

rechts *Garderobe in de zuidelijke foyervleugel. Een tapijt van 510 m² bedekt de vloer*

Links ligt het voorplein van de hal voor de voetgangers met daarnaast een verdiepte lus voor het af- en aanrijdend verkeer.

Niemand die hier voor het eerst komt vermoedt achter deze feestelijke voorbouw met zijn bescheiden afmetingen (55 m frontbreedte bij 18 m hoogte) zo'n ontzaglijk groot complex.

Het enorme bouwvolume is van de kant waar men het gebouw benadert niet zichtbaar. Zonder te veel geïmponeerd te worden kan men in feestelijke stemming deze hal betreden. Is men binnen dan beweegt men zich aangenaam door de royale opzet van trappen, garderoberuimten, gangen en foyer. De ontwerpers hebben een en ander op verdienstelijke wijze opgelost. De spreiding vanuit de zeer grote garderobe met de op tien plaatsen naar foyer en grote zaal voerende trappen dwingt respect af voor de durf waarmede dit is opgezet.

Gebouwen van deze omvang hebben meestal een uitgebreide directie. De achtergronden die tot samenwerking leiden zijn bepalend voor het slagen, eveneens het karakter van iedere medewerker afzonderlijk en zijn plaats in het geheel. Voor een buitenstaander zal het altijd een vraag blijven bij wie of waar de goede coördinatie ligt. Als men in groepsverband werkt met juiste instelling is dit niet van belang.

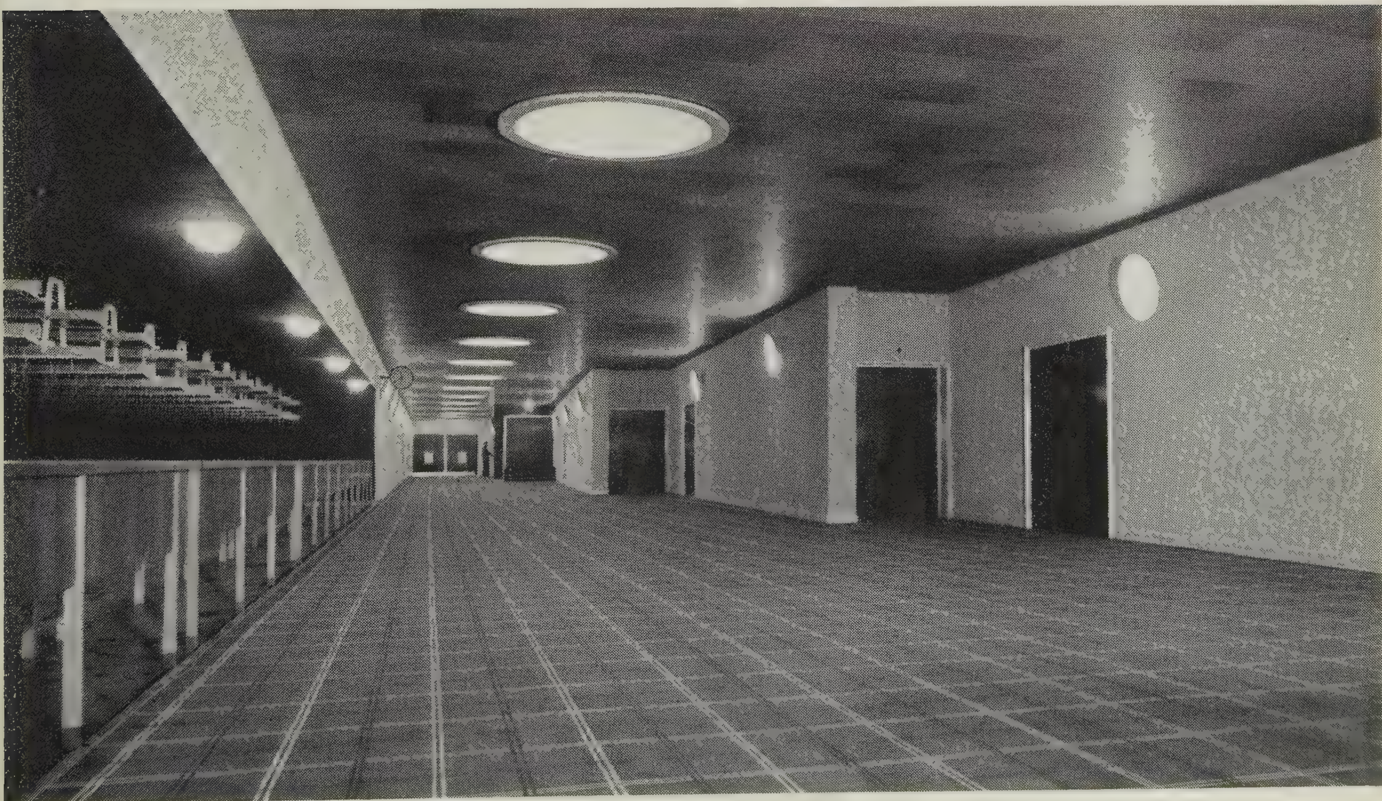
De vier architecten, op wier naam dit uitgevoerde ontwerp staat, zullen wel het belangrijkste aandeel gehad hebben in de compositie der ruimten. De negen ingenieurs zullen niettemin de constructie van dit project sterk beïnvloed hebben.

Tot een geheel bevredigende doorwerking is men bij deze bouw evenwel niet gekomen. Vergelijkingen zijn hier echter niet te trekken. Voorgeschiedenis en omstandigheden bij het tot stand komen spelen immer een grote rol.

De durf en de doorzetting van de initiatiefnemers en de verwezenlijking van dit project door de ontwerpers dwingen groot respect af en kunnen voor menig plan als voorbeeld gesteld worden.

Net als bij ons regent het dikwijls in Aalborg, maar in hun hal zal een andere muziek klinken dan van de „Straatmuzikanten" van Herman Gorter en ik wens de Aalborgers, die zo kinderlijk veel van feesten houden, niet zijn ontnuchtering toe:

Toen voelde ik de leugen
van vrolijkheid en 't geheugen,
die men als kind eens heeft,
te dansen omdat men leeft.

boven *Hoofdtrap in zuid-foyer. Zwart en wit terrazzo*

onder *Zuid-foyer. Helaas geeft de foto geen indruk van de toegepaste kleuren, die een gezellige sfeer scheppen*

„Marcanti", een schouwburg in het verborgene

Rein H. Fledderus

Wanneer men bedachtzaam langs het terrein van de markthallen loopt, kan het gebeuren, dat men een bronzen echtpaar, een masker en een gedeformeerde lier aan een gevel boven twee deuren ontwaart. Verder wijst alleen enig oprijzend utilitair volume achter horrible bouwsels op de aanwezigheid van een nieuwe schouwburg met 900 zitplaatsen in Amsterdam-West.

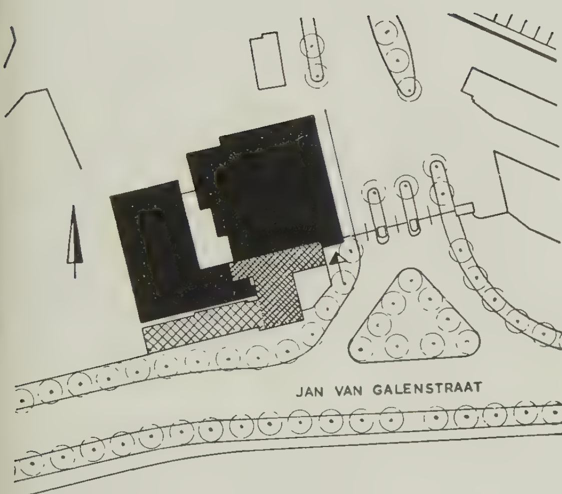
De Gemeenteraad heeft medio februari 1954 de som van *f* 1.600.000.— voor de stichting gevoteerd. Een bedrag, dat na de usantiële prijsstijgingen en loonronden tot *f* 2.200.000.— is opgelopen.

Het doel was oorspronkelijk een vergaderzaal voor de marktbezoekers. Het object heeft zich ontwikkeld tot oefen- en uitvoeringsruimte voor amateurtoneelverenigingen.

Het resultaat is een feestelijk theater, dat zelfs geschikt is om „La Bohème" met een compleet opera-gezelschap en 45 musici in de bak op te voeren. Met enig beleid kan iedere grote balletgroep er optreden. Het object is uitgevoerd door de Dienst van Publieke Werken. Verantwoordelijk voor ontwerp en uitvoering zijn derhalve de Wethouder P. W., de Directeur P.W., de Hoofdingenieur J. Thierion, Ir. W. Roorda, Hoofdarchitect C. Feltkamp en Architect G. Laarhoven met zijn medewerkers.

De naam „Marcanti", thans ook van toepassing op de zaal, is een trouvaille, die velerlei prettige gedachtenassociaties mogelijk maakt, behalve die van Markt-cantine.

De plaats van handeling is een ruimte achter een bestaand cantine-gebouw van de markthallen.

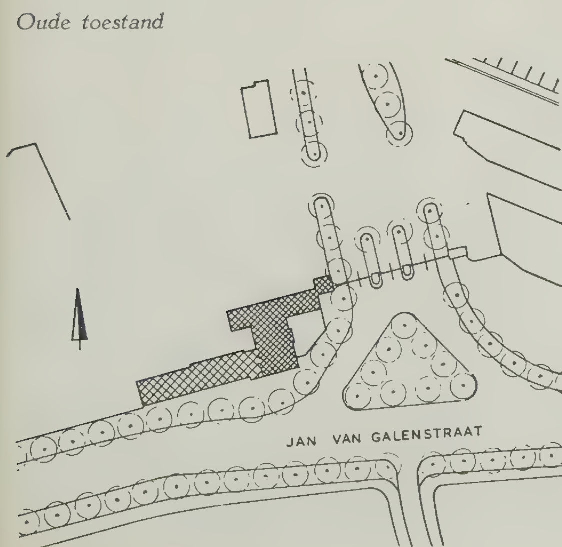

Situatie nieuwe toestand

De schrijver beoogt niet de ruimte-vorming en expressie van de architectuur, noch de materiaalkeuze, de kleuren, de mozaïeken en schilderijen, al of niet in architectonisch verband, te analyseren en te bespreken. In de allereerste plaats niet omdat de gehele vormgeving in hoge mate beïnvloed is door de onmogelijke situatie, de toestand van het bestaande marktgebouw en het beperkte budget. In de tweede plaats omdat het een aangename vreugde is te zien, wat hier in ambtelijk verband op verrassende en inspirerende wijze is bereikt, ondanks de grote handicap.

Geconstateerd moge worden, dat de architecten op een niveau, aanvankelijk afgestemd op het oorspronkelijk doel, een resultaat hebben bereikt, dat technisch en artistiek verre boven dat doel uitgaat, zonder (en dit is sociaal zo belangrijk) het doel „voorbij te schieten". D.w.z. dat de sfeer van de ruimte weliswaar verrassend werkt op hen, die in deze ruimte verblijven, maar toch niet zo gekunsteld en van eenvoud beroofd is, dat de populaire termen „sophisticated" en „highbrow" er op passen. Het repertoire der amateurtoneelspelers loopt nu eenmaal niet van Sophocles via Corneille en Vondel naar Shaw, maar heeft, een enkele uitzondering daargelaten, een luchtiger programma-keuze, zodat de lach van het blijspel hier vaker zal klinken dan de traan van het drama wordt weggepinkt. Zodat de sfeer van het blijspel hier de boventoon voert.

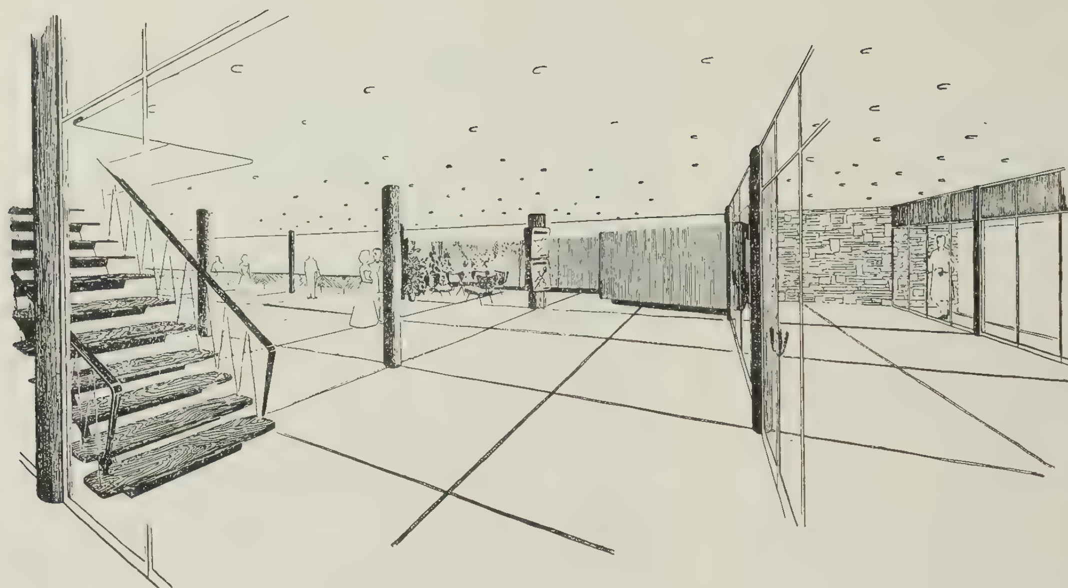
Oude toestand

Gezegd moet echter worden, dat de verworven allure mede wordt bereikt door Bayens' prachtige wandschildering in de foyer, welke door compositie en „wijze van doen" een wondere droomwereld van vrijheid opent, welke op generlei wijze gerechtvaardigd lijkt, door de feitelijke handelingen, welke de geconterfeite lieden verrichten.

Het frivole spel der driehoeken op de zaalwanden deed de schrijver ten onrechte, ongewild en zonder enig aanwijsbaar verband terugdenken aan Theo van Doesburg's gekantelde vierhoeken-compositie op een wand in een dancing te Straatsburg (eveneens ten onrechte spoedig overgeschilderd met goud-en-rose engelen).

Men neemt tijdens de licht-proloog en de pauze deze plastieken juist lang genoeg waar om zich over de dartelheid prettig te verbazen. Architect G. Laarhoven is de ontwerper van dit edel spel. Het voordoek is van Gio Ponti, de mozaïek bij de toegang van G. Laarhoven, de sgraffito in de bar van Lex Horn en de gevelplastiek van Cephas Stauthamer.

De Marcanti-schouwburg te Amsterdam-West

Ontwerp: Dienst Publieke Werken, Afd. Utiliteitsbouw, Gebouwen en Gebouwen interieurs

boven *Perspectief van de hal*

links *Hoofdingang met beeld van gebakken donkerpaars gresmateriaal. Ontw. Cephas Stauthamer*

rechts *Ingang met portiersloge en mozaïek van G. Laarhoven Garderobe*

Foyer met wandschildering „Vrije tijdsbesteding" door Huub Bayens. Lampornamenten ontworpen door Dienst P.W.

Plattegrond begane grond

Bij het bezien van zoveel goede wil, van zulke weldoorwerkte technische, architectonische en beeldende prestaties, zoveel „gemeenschapsbelang", weggestopt achter de muren van een onaanzienlijk gebouw, op een onaantrekkelijke situatie, rijst bij de toeschouwer de vraag waarom Amsterdam ook ditmaal zijn licht onder een korenmaat steit. Waarom heeft men hier de gespendeerde ƒ 2.200.000,— met zo weinig manifeste allure uitgegeven? Schaamt Amsterdam zich voor een lofwaardige bijdrage tot het culturele leven en de volksontwikkeling? Waarom kiest men voor een dergelijk kristallisatiepunt van cultuur een zo beschamende situatie?

Dit voert tot een groter probleem, want het verschijnsel is symptomatisch en lokt al jaren tot kritiek.

De schrijver behoort gelukkig niet tot het hoofdstedelijk gilde der zelfkwellers, dat momenteel in zijn geboortestad „de mode" aangeeft door in woord en geschrift gemeentebestuur, diensten en bedrijven in successie te beschuldigen van gebrek aan besluitvaardigheid, lichtvaardige besluiten, te eenzijdige beslissingen, te oppervlakkige beslissingen, te veel of te weinig moderniteit, te veel resp. te weinig liefde voor de oude stad en zo maar voort.

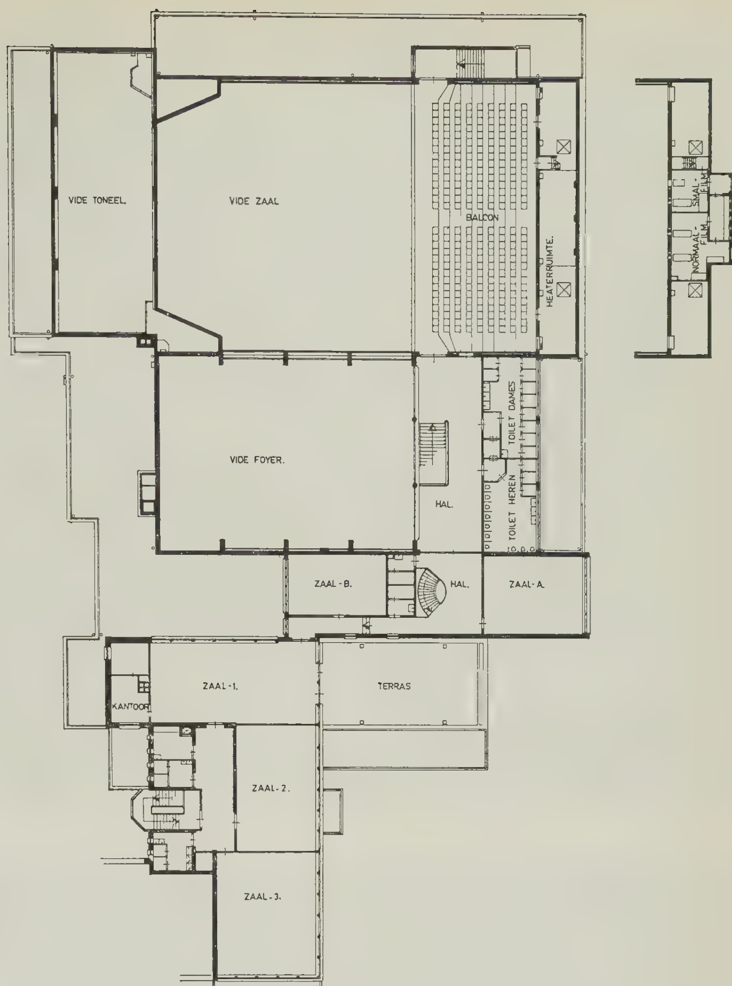
Maar hiermede kan niet ontkend worden dat dit gilde bestaat! En voor zover het niet bestaat uit vreugdeloze nestbevuilers, behoren er zeer velen toe, die hun stad een warm hart toedragen, dan wel representeren zij deze. Wanneer de laatsten zich niet kunnen conformeren aan de gang van zaken, betekent dit veelal dat zij er buiten staan. Dit gevoel verdwijnt eerst wanneer deze lieden betrokken zijn bij de problemen. Dit gevoel zal blijven zolang men de invloed, de tastzin en het vermogen tot peilen van de pers onderschat, zolang onderzoek en rapporten gericht zijn op het bereiken van een bepaald doel en deze niet alle alternatieven, pro's en contra's omvatten, welke hedendaagse planning en politieke meningsvorming vragen, zolang belangengroepen niet intensiever worden gepeild.

De man die gracielijk iets verkeerds doet, zal gerespecteerd blijven als een man van allure, waar nog iets van verwacht wordt.

De man die het goede doet op een wijze die niemand waarneemt of beleeft, wordt bij herhaling aangevallen en is zonder enige „goodwill" wanneer hij een onvermijdelijke fout maakt.

Amsterdam heeft, al of niet in samenwerking met Provincie en Rijk, op lange termijn een uitnemende staat van dienst. Havenontwikkeling, handelsbevordering, verkeersontwikkeling, recreatie en woningvoorziening hebben hun monumenten in grote werken, waarvan de schrijver in willekeurige volgorde en onvolledig de havens West, het Amsterdam-Rijnkanaal, het Bos, de in aanbouw zijnde wijken in Zuid en West, de meerdere tunnelplannen, de randwegen en de electrische centrale noemt. De buitenstaander constateert daarbij, dat de stad schijnbaar „gevoeliger" is voor handel en verkeer, dan voor de industrie en haar behoeften. Dat de voorzieningen tot ontspanning meer gericht zijn op landschappelijke dan op geurbaniseerde recreatie. Dat belangrijke cultuurdaden (zoals „Marcanti" er één is) bijna in het verborgene geschieden.

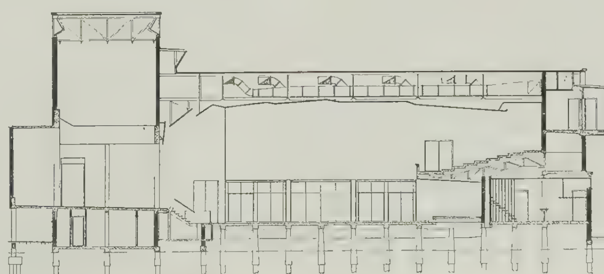
Amsterdam heeft, tezamen met het R.A.I.-bestuur, een voortreffelijk plan voor tentoonstellingsgebouwen. Ook dit plan is in het verborgene voorbereid. Den Haag heeft voorshands „neen" gezegd! Waarom laat Am-

Plattegrond verdieping

Langsdoorsnede over grote zaal

Marcanti-Schouwburg te Amsterdam

links boven *Hoek van de bar met sgraffitto van Lex Horn*
onder *Trap naar balkon*
rechts onder *Trap naar zalen*

sterdam het niet zien, teneinde de meningsvorming te versterken en de druk te verhogen? De regenten zijn toch nog nooit bang geweest voor de Heren Staten?

De brug bij Schellingwoude, belangrijke schakel in noordelijke richting, is nu nog een onbegrijpelijk element voor de man van de straat. Waarom? Hij heeft nu eenmaal niet de gave om te zien.

De ontwikkeling rond de situatie van het nieuwe stadhuis? Men ziet de betekenis ervan niet.

De verschuiving en ontwikkeling van de stad in zuidwestelijke richting en de daarmee samengaande verschuiving van de „samenballing der massa", met als resultaat de verschuiving en verandering van de winkel-circuits en waardevermeerdering en -vermindering der gebouwen? Men neemt het waar en begrijpt het niet.

Het uitblijven van de realisatie van het westelijk centrum, Plein '40-'45, inmiddels tot volmaakt plan gegroeid? Men weet niet eens wat men mist. Zeker, men ziet hier en daar een civiel-technisch of architectonisch „verschijnsel".

Men ziet deze verschijnselen niet als kristallisatiepunten van een stedelijke cultuur of als hoogtepunten van de civilisatie der stad.

De handelingen der gemeenschap, waardoor deze „verschijnselen" worden veroorzaakt en de invloed welke de activiteit rond en in nieuwe objecten of samenvoegingen daarvan wederom uitoefent, wie vermag

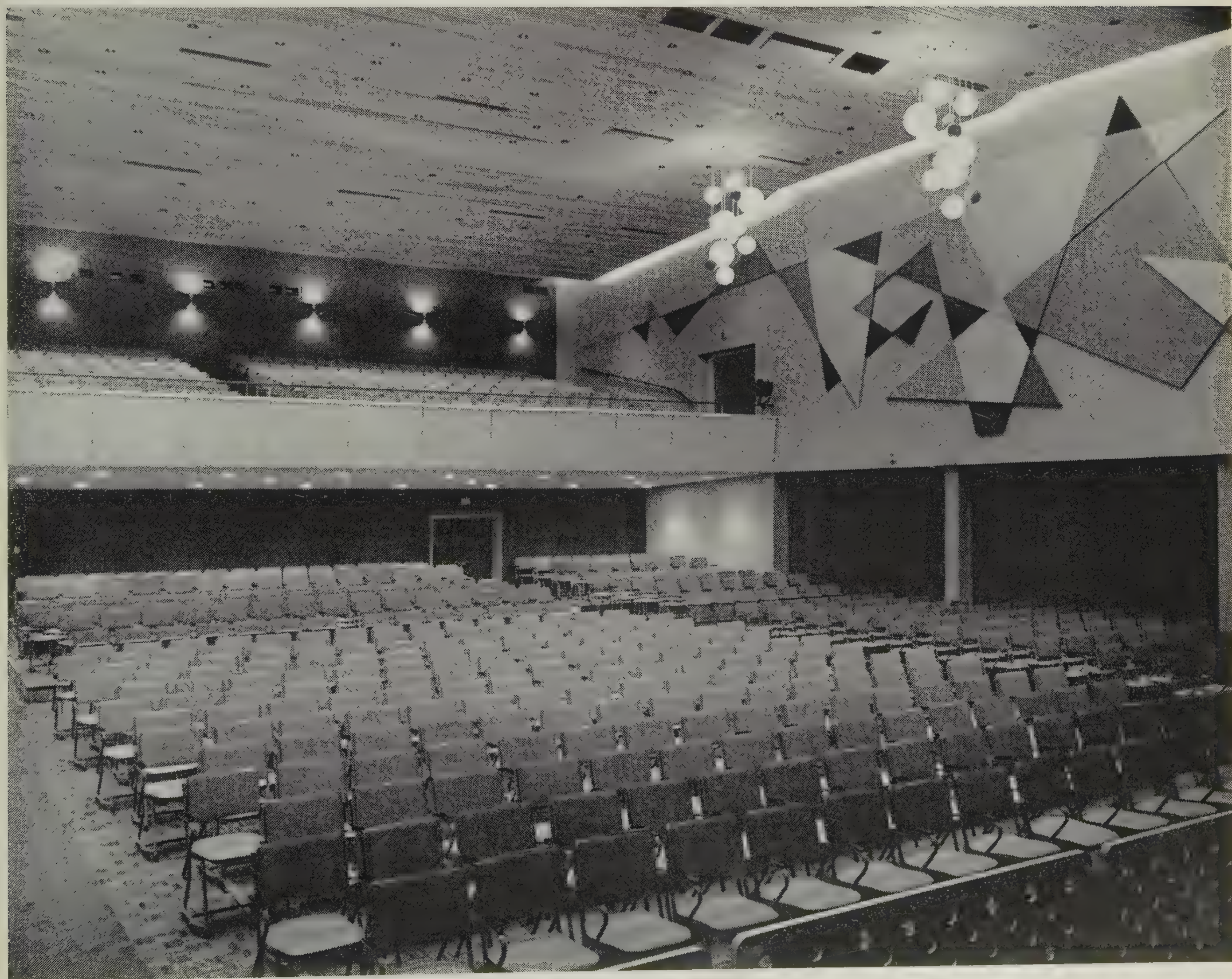
deze te peilen en te bevroeden? Toch zelfs de architecten en ingenieurs niet, die de technische en architectonische stichters van deze objecten zijn!

Waarmee de schrijver zeggen wil, dat juist deze kristallisatiepunten bijzondere zorg en planning behoeven, in het bijzonder ten opzichte van de plaats van vestiging.

Dat juist deze punten voor de grote massa de bevestiging zijn van de aanwezigheid van een welgericht beleid.

Dat deze bijzondere objecten speciale „push", speciale financiële steun, een bijzondere situatie vragen om de aanwezigheid van een continue stroom van civilisatie en cultuur, zo duidelijk waarneembaar voor iedere buitenstaander, in de dagelijkse doening van de stad te manifesteren.

Toneelzaal Marcanti. Wanden met reliëf in kleurvlakken van G. Laarhoven. Kleuren: groen, rood, blauw, grijs en wit op een grijs fond. Wanden terzijde van toneel van gepotdekselde schroten in nachtblauw. Plafond parana-pine in natuurkleur. Voordoek stof van Gio Ponti. Stoelen in grijs en rood kunstleder. Wandbetimmering blank macoré.

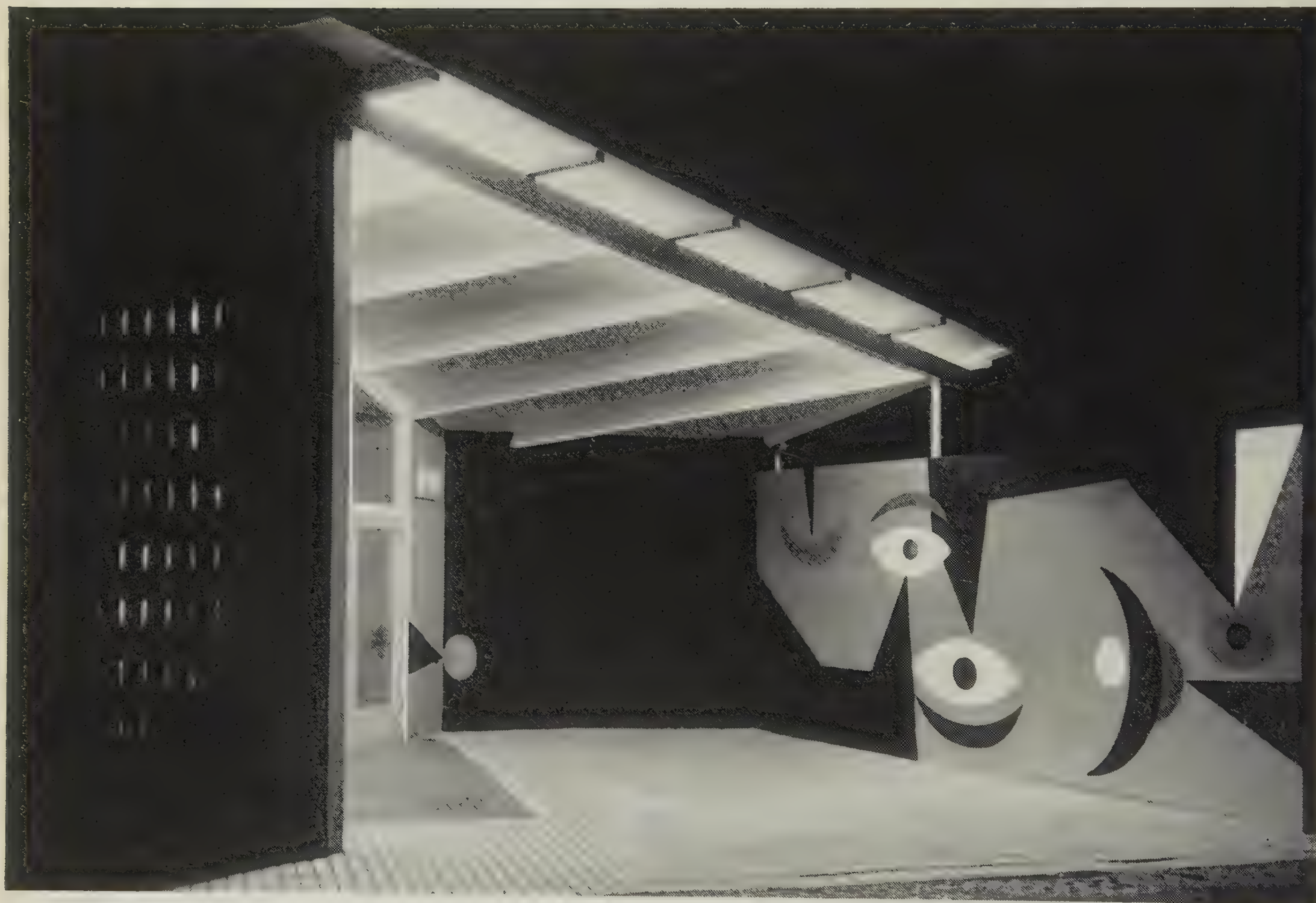
Een schouwburg te Leerdam

Ontwerp: A. D. Copier c. s.

Elsebeth van Blerkom

Het vertoeven in de schouwburgzaal te Leerdam, die werd ontworpen door A. D. Copier cum suis, was voor mij bepaald een belevenis, niettegenstaande het feit dat het zaaltje nauwelijks architectonische eigenschappen bezit. Van een lege fabriekshal werden de muren verhoogd en er werd een nieuw dak opgelegd; hierdoor verkreeg men een ongedifferentiëerde ruimte: niet slecht, niet interessant, pretentieloos.

De joyeuze atmosfeer, die men echter thans vanaf het binnentreden ondergaat, wordt bijna geheel geschapen door toevoegingen aan deze ruimte die, op de vogels tegen de achterwand na, alle typisch grafisch zijn. Op zichzelf een helder uitgangspunt.

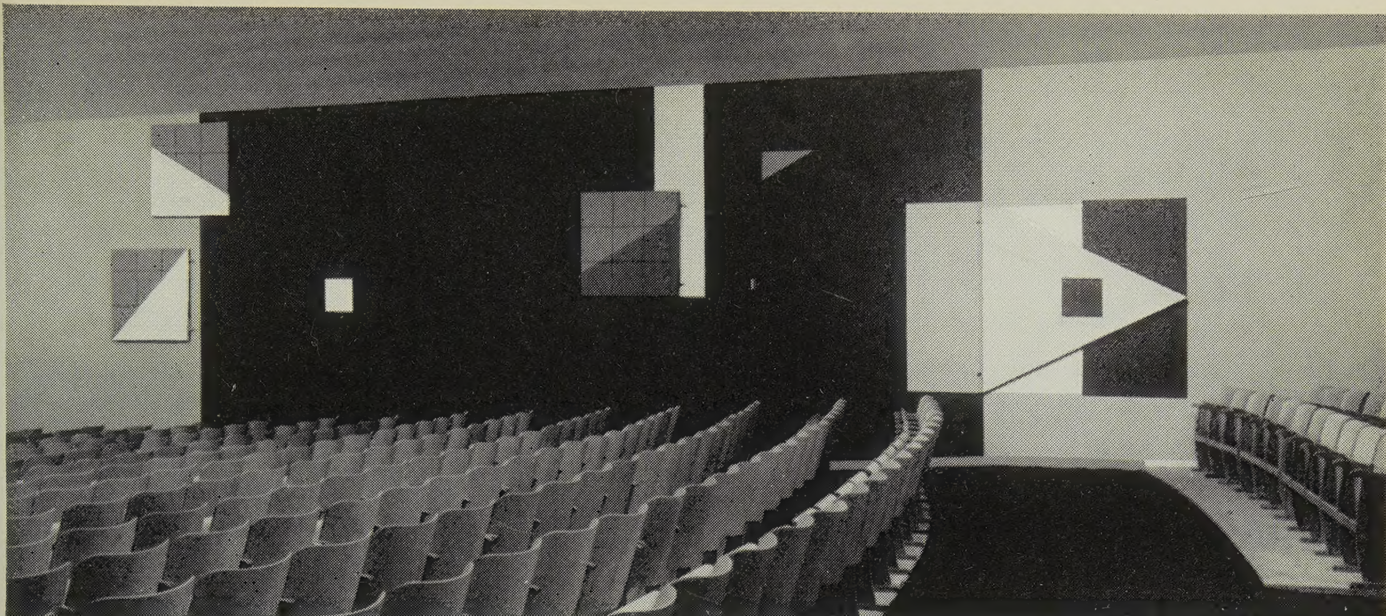

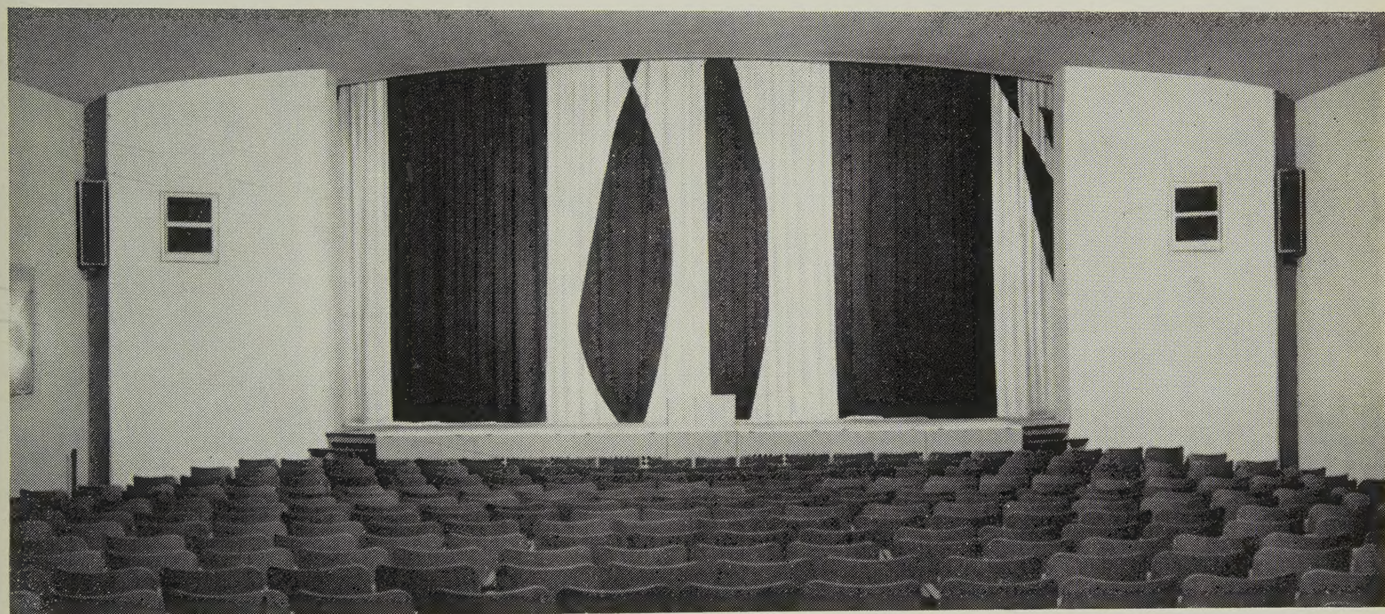
Ik geloof echter dat de zaal nog veel verrassender geweest zou zijn, indien de entree, die wel nieuw gebouwd is, architectonisch zuiverder was behandeld.

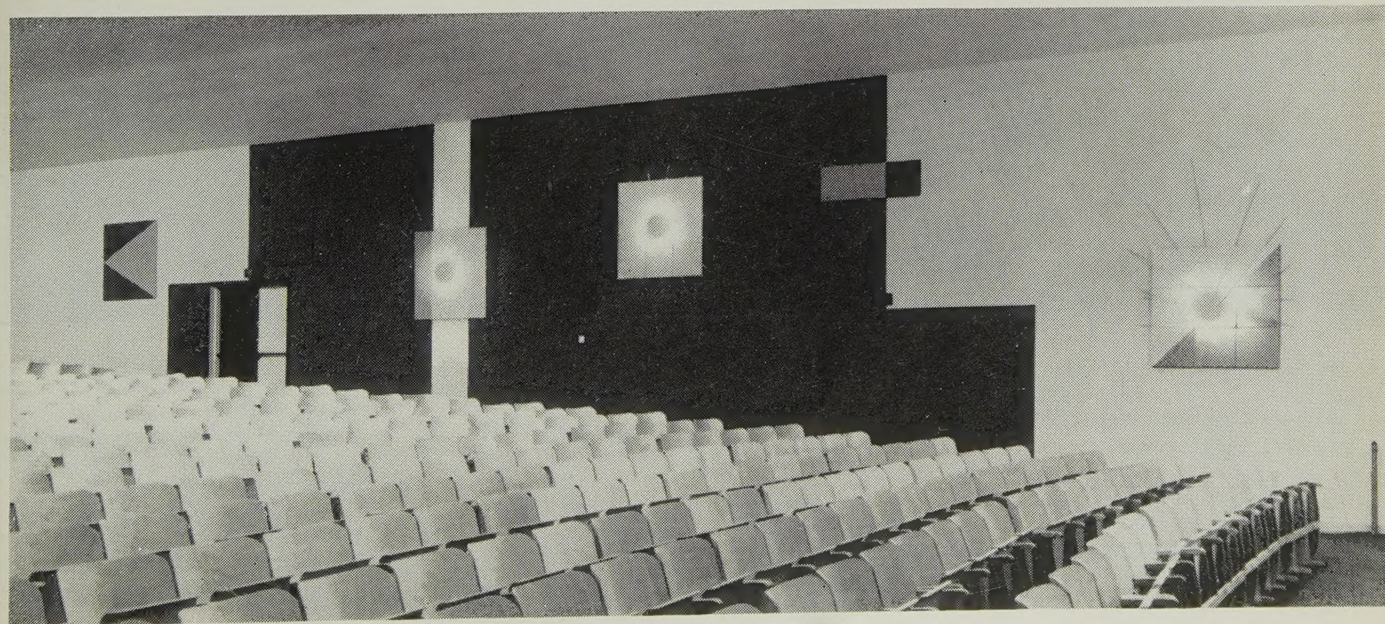
Nu vraagt men zich af, of al deze ruimtelijke en grafische vormen werkelijk nodig zijn; zo worden, bijvoorbeeld, de in de muur gemetselde flessen (op zichzelf een vondst) alleen maar een decoratief effect.

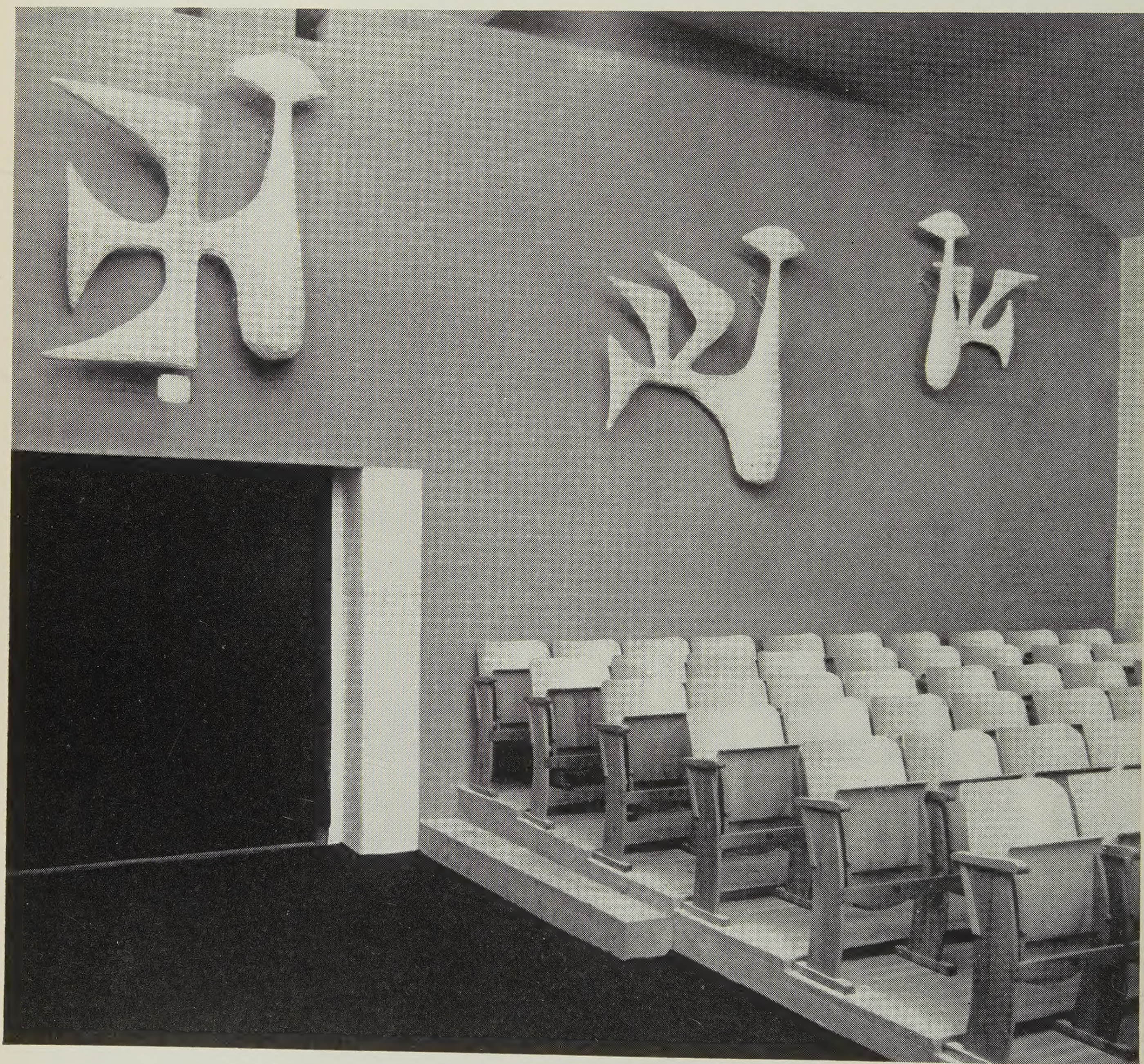
Men heeft de indruk dat het werk met veel plezier en scherts van alle medewerkers tot stand is gekomen; hier en daar is het sprankelend, elders argeloos op z'n boerenfluitjes (ik denk o.a. aan het lef om een gedeelte van de vloer beton te laten, wat erg mooi van materiaal was tegen het dikke vilttapijt), de vlakverdeling der wanden en de kleuren zijn fraai afgewogen, met als brandpunt het prachtige voordoek. De klapstoelen moeten zich in deze omgeving nauwelijks thuis voelen!

Al met al een feestelijke zaak met een zeer eigen gezicht, doch een incidentele oplossing; misschien het beste te vergelijken met een goede opvoering van studententoneel.

Schouwburgzaal te Leerdam

Van het bestuur van A. et A.

In beknopte vorm wil het bestuur van A. et A. in deze kroniek gaarne een overzicht geven van de plannen, welke thans in voorbereiding zijn.

1 Jaarvergadering in februari 1957 te Utrecht; met een tentoonstelling van het werk der leden.
2 Excursie naar Emmen in april 1957. Het ligt in het voornemen van het bestuur meer excursies als deze te organiseren, waardoor het mogelijk wordt beter het contact te onderhouden met groepen leden in den lande.
3 Excursie naar Vlaardingen en Schiedam in mei 1957. Deze excursie naar volledige woonwijken is bedoeld als voorbode van de jaarlijkse leergang.
4 De 12e leergang van A. et A. in Doorn in juni 1957: De hedendaagse nederzetting en zijn consequenties voor de oude binnenstad. Het is de bedoeling, dat deze leergang wordt voorbereid door de verschillende plaatselijke groepen, die rapport zullen uitbrengen aan de discussieleider in de maand mei.

Nadere gegevens zullen tijdig aan de leden worden toegezonden.

Dr.-Neher Laboratorium

Het is duidelijk dat bij elk bouwwerk van grotere omvang een belangrijk deel van de aan het ontwerp en aan de uitwerking daarvan bestede geestelijke arbeid en intelligentie geleverd wordt door medewerkers van de architect wier namen dikwijls, naar mijn oordeel ten onrechte, in de anonimiteit blijven.

Aangezien bij de publikatie in „Forum" No 6/1956 (pag. 211 v.v.) van het Dr.-Neher Laboratorium eveneens een schare van zulke toegewijde medewerkers te veel in de schaduw is gebleven, stel ik er prijs op hun namen hier alsnog te vermelden, hoewel bijna allen inmiddels alweer hun eigen weg zijn gegaan.

Aan de uitwerking van de architectonische vormgeving zijn waardevolle bijdragen geleverd door de heren W. Buma, architect H.B.O. en Ir N. J. van der Horn b.i. De civiel-technische zijde is mede verzorgd door Ir J. K. K. Kokje, die o.a. het vergelijkende overzicht samenstelde van de verschillende mogelijke constructiesystemen.

Vermeldenswaard is wellicht dat de heer Kokje, die toen nog niet was afgestudeerd, dit werkstuk mede heeft mogen laten gelden als een T.H.-studie-opdracht bij Prof. Zweers. Het gewapend-betonwerk is in een latere fase vooral ook behartigd door Ir S. C. van Dorssen. Voorts werd de uitvoering met veel zorg geleid door de heer J. L. de Wit, terwijl de heer C. U. Kleinhuis als hoofdopzichter optrad.

Vermelding van de namen van deze voortreffelijke medewerkers lijkt mij een daad van eenvoudige rechtvaardigheid en een te geringe beloning voor enige jaren van toegewijde en ingespannen arbeid.

van Embden

Karel de Grote-Prijs

De gemeente Nijmegen heeft eind 1954 een jaarlijkse cultuurprijs onder de naam „Karel de Grote-Prijs" ingesteld, die elk jaar zal worden uitgereikt aan één der volgende takken van kunst, waarvan bij loting de volgorde werd vastgesteld:
architectuur,
literatuur,
beeldhouw- en toegepaste kunst,
toonkunst,
schilderkunst.
In elk dezer kunsten komt éénmaal in de vijf jaren voor een prijs in aanmerking de kunstenaar, die behoort tot de culturele sfeer van Nijmegen of wel een in Nederland woonachtige kunstenaar, die een werk tot stand heeft gebracht dat de stad Nijmegen tot onderwerp heeft of door haar is geïnspireerd.

De eerste prijsuitreiking heeft plaats gehad in een plechtige bijeenkomst in de Raadzaal van Nijmegen op 6 november 1956 en wel aan de heer Ir J. A. van der Laan te Leiden, voor het door hem ontworpen en de onder zijn leiding uitgevoerde plannen voor de gebouwen voor de Medische Faculteit van de R.K. Universiteit, „Het St. Radboud Ziekenhuis", op het landgoed „Heyendael" te Nijmegen, waarvan als eerste étappe een verpleeghuis is gereedgekomen, dat eind september in gebruik werd genomen.

De jury voor deze architectuurprijs bestond, behalve uit de heer Mr J. J. de Haas, wethouder voor Onderwijs en Kunstzaken der Gemeente Nijmegen, uit de heren H. M. Kraayvanger, G. Rietveld, Prof. F. A. Eschauzier, Prof. Ir M. J. Granpré Molière en C. H. de Bever.

Wij wensen de heer Van der Laan van harte geluk met deze onderscheiding.

Wij stellen ons voor binnen niet te lange tijd een publikatie over het tot stand gekomen deel van dit ziekenhuis in „Forum" op te nemen.

Redactie

Ingezonden

Aan de Redactie van „Forum"

19 oktober 1956

Mijne heren,

Wij weten niet of het Uw gewoonte is ingezonden stukken op te nemen naar aanleiding van boekrecensies, maar er moet ons iets van het hart.

In het Forum-nummer dat dezer dagen verscheen, schreef de heer B. een recensie over ons boek „Nederlandse architectuur; Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs", een recensie zo gezegd, waar de honden geen brood van lusten.

U kunt zich werkelijk niet voorstellen wat een verademing deze recensie voor ons is.

Wij hebben over de verschijning van dit boek lang gedaan. Niemand van ons herinnert het zich precies, maar er zijn er die beweren dat de idee ontkiemde, lang voordat er zelfs sprake was van een Delftse School. Het merkwaardige en bepaald benauwende was echter dat zich al die tijd geen enkele ruzie heeft voorgedaan met betrekking tot het boek. Niemand die werd aangezocht heeft kwaad geweigerd mee te doen, niemand heeft ons boze brieven geschreven omdat hij zich voorbijgelopen voelde, niemand heeft over ons voornemen iets echt èrgs gezegd. Met taaie volharding zijn wij niettemin doorgegaan, ondanks dit schromelijk gebrek aan doodnormale tegenkanting en dus, zou men kunnen zeggen, tegen beter weten in.

Toen het boek het licht had gezien bleef het tot dusver bij enkele rustige recensies, dingen waar wij eigenlijk niets aan hadden. Doch, goddank, nu is er dan toch de werkelijk steekhoudende, om niet te zeggen stekelige recensie van de heer B., die wel niet *wil* insinueren, maar wiens vlees nu eenmaal bij tijd en wijle zwakker is dan zijn gewillige geest lief is.

Nu staan we er dus vies op, als groep, als vaders van het boek en — voor zover enigen onzer daarin hebben geschreven — ook als architectuur-historici. Nu is echter, mèt de staf, de ban over het boek gebroken. Wij hebben weer hoop.

Waarom, zult U vragen?

Wel, wat denkt U dat met het Kinsey-rapport zou zijn gebeurd als de recensenten niet hadden geschreven dat er zulke vreselijke dingen in stonden en dat Kinsey zo'n schandalige kerel was? Niemand zou het hebben gelezen en het zou stilletjes zijn weggezet bij de andere dikke boeken zonder duidelijk doel.

Dank zij de heer B. is onze bekommernis over òns boek nu over. Wij verwachten thans dat iedereen er naar zal grijpen en het zal lezen als het Kinsey-rapport, dat wil zeggen met rooie oren en met stijgende verontwaardiging.

Het enige waar we spijt van hebben is de tekst op de stofomslag. Die had moeten luiden „Nederlandse architectuur (klein gedrukt) met als ondertitel „The architectural behaviour of the Delftian b.i.". Met grote dikke letters!

Met hoogachting,
Uw
J. W. C. Boks, voorzitter
C. de Cler, secretaris
van de afd. Bouwkundig ingenieurs van de Vereniging van Delftse Ingenieurs.

Beeldhouwkunst

Antwoord aan Prof. Wenckebach

Enige reactie op mijn artikel betreffende de gemiste kansen in de hedendaagse beeldhouwkunst (zie Forum No 6, blz. 224) had ik wel verwacht. Dat deze reactie evenwel zou komen van zo'n deskundige, hooggeleerde zijde heeft mij inderdaad verrast. Van wie zou ik juister gefundeerde en zakelijker geformuleerde tegenargumenten hebben kunnen verwachten, dan van een Hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft, dacht ik, toen ik vernam dat Professor L. O. Wenckebach zich had opgeworpen om mijn bezwaren tegen de

geest en de vorm van veel van de oorlogsmonumenten, die in stad en land zijn opgericht om de herinnering aan de vijf gruwelijke bezettingsjaren levend te houden, te weerleggen.

Want ik weet dat deze professor enige van zulke oorlogsmonumenten op zijn naam heeft staan, o.a. te Haarlem, Middelburg, Katwijk en Gouda, alle uitgevoerd in de door mij aangevallen vorm en geest van hedendaagse plastiek. Ik ken het werk van Wenckebach en weet dat hij één van die typische, late vertegenwoordigers is van het overleefde en verstarde negentiende-eeuwse naturalisme met een klassiek tintje. Een vertegenwoordiger van een kunstuiting, die als een soort vreemd anachronisme, als een achtergebleven overblijfsel van lang voorbije tijden, in ons land nog maar al te veel als beeldhouwkunst wordt geaccepteerd, maar die gelukkig meer en meer als een vergissing wordt beschouwd.

Het werk van Wenckebach c.s. is m.i. het beste argument voor de juistheid van mijn beweren, althans een dwingend argument voor de noodzaak om zich te bezinnen op nieuwe vormen die, eigen aan de geest van onze tijd, een zoeken naar werkelijk plastische vormen en tekens om gevoelens te vertolken die spreken van Leven en Dood, van de wisseling der seizoenen, kortom van het gehele wonderlijke proces wat wij leven noemen.

O lezer, gij begrijpt nu, hoop ik, iets van mijn gespannen verwachting bij het doorbladeren van Forum No 8, op zoek naar het verweer van deze Hooggeleerde Heer. Maar zoals ieder, die zo'n beetje de jaren des onderscheids heeft bereikt, had ik kunnen weten dat gespannen verwachtingen vaak teleurgesteld worden.

In plaats van zakelijke argumenten las ik slechts een flauw spelletje met mijn naam en een geheel onjuiste suggestie betreffende mijn artistieke opleiding. Ik hoop dat de colleges die Prof. Wenckebach geeft aan de Technische Hogeschool, van meer zakelijkheid mogen blijk geven dan zijn reactie op mijn beschouwing. Zo niet, dan vrees ik het ergste voor de toekomst van de door hem gevormde, aanstaande bouwkundige ingenieurs.

Greet van Amstel

Discussie gesloten. *Redactie*

Boekbespreking

Walter Gropius, *Scope of total architecture*, World Perspectives, George Allen & Unwin Ltd, Londen, 1956; geb. *f* 9,30.

Evenals Giedion in zijn „Architektur und Gemeinschaft" (Rohwolt, Hamburg, 1956, *f* 1,90) heeft Gropius een aantal artikelen min of meer gewijzigd of bewerkt, welke hij van 1937 tot 1952 heeft geschreven, gebundeld. Terwijl Giedion echter een poging heeft gedaan een zeker verband tussen de verschillende „hoofdstukken" te leggen, zijn het bij Gropius afzonderlijke opstellen gebleven. Wel heeft hij een aantal stukken gecombineerd, zodat vier delen zijn overgebleven nl. Education of Architects and Designers, The contemporary Architect, Planning and Housing en Scope of Total Architecture.

De beginselen van Gropius zijn in het algemeen wel bekend en men vindt in dit boek dan ook niet veel „nieuws". Toch wordt men steeds opnieuw getroffen door de heldere wijze, waarop deze pionier der moderne bouwkunst zijn beginselen als even zovele stellingen formuleert, zoals: „New buildings must be invented, not copied" of „There is no finality in architecture—only continuous change" of „What we looked for was a new approach, not a new style". Soms wordt zo'n „profetische" uitspraak dan wel eens cryptisch, zoals: „Modern architecture is not a few branches of an old tree—it is new growth coming right from the roots". Dat kan heel goed waar zijn, natuurlijk, maar deze „biologische" vergelijking kan men ook verdedigen als men haar omkeert; bovendien is men m.i. niet veel verder als men dit axioma aanvaardt.

Het belang van Gropius' opstellen ligt dan ook niet uitsluitend in de mate, waarin men het met hem eens is, doch meer in het niveau, waarop de door hem behandelde vraagstukken worden besproken. Zijn verdediging van het team-work is bijvoorbeeld aanvechtbaar als hij zegt: „It is true, that the creative spark originates always with the individual, but by working in close collaboration with others to a common aim, he will attain greater heights of achievement through the stimulation and challenging critique of his teammates than by living in an ivory tower" (blz. 90), een uitspraak die hij dan ook even later verzacht door te zeggen: „Synchronising all individual efforts the team *can* raise its integral work to higher potentials than is represented by the sum of the work of just so many individuals" (blz. 91), waardoor hij de stelling wel voor iedereen aanneemlijk maakt, maar haar dusdanig ontkracht, dat er niet veel van over blijft. Niettemin dwingt hij de lezer, door tot de grond van de zaak terug te gaan, over zo'n vraagstuk na te denken.

Zo zou men hele stukken uit dit boek kunnen citeren, waarin men de schrijver bewondert om zijn bondige uitspraken of hem een zekere rechtlijnigheid verwijt, die nu eenmaal inherent is aan het karakter van een pionier. Maar of men hem nu volgt in zijn uitlatingen over de wederzijdse invloed, welke architecten op elkaar uitoefenen (Why split hairs about who influenced whom when all that really matters is whether the results achieved improved our life), of over de befaamde „International Style", welke term hij afkeurt evenals Giedion, of over de uitwerking van de machine (A complicated textile machine represents only a refinement of the early handloom. But it marks a change of principal importance if the entity of a working process is handled by one and the same craftsman, or if it is subdivided into many fragments, each of which is being put into the hands of another worker, as at the assembly line. It is this atomising effect of the subdivision of labour which has exploded the coherence of the premachine society, not the machine itself), men ontkomt niet aan het gevoel, dat iemand van groot formaat aan het woord is en men constateert met vreugde dat de leeuw op jaren begint te komen, maar dat hij nog steeds kan brullen.

R. B.

Gerald L. Burke, *The making of Dutch towns*, a study in urban development from the tenth to the seventeenth centuries, foreword by Sir William Holford, Cleaver-Hume Press Ltd, London, 1956; gebonden *f* 20,65.

Het denkbeeld een systematische indeling te maken voor de wijze, waarop de Nederlandse steden in de loop der tijden zijn gebouwd, is zo goed, dat men enigszins beschaamd staat als men dit boek doorbladert. De laatste studie op dit gebied vindt men in „Duizend jaar bouwen in Nederland" van de hand van Mr. S. J. Fockema Andreae, maar dit gaat slechts tot 1550. Het tweede deel van dit voortreffelijke werk, waarvan het eerste deel in 1948 verscheen, is nog steeds niet uitgekomen. [1]) Voorts schreef Dr. Ir. W. B. Kloos in 1947 als vijftigste deel van de bekende Heemschutserie „De stedebouwkundige ontwikkeling in Nederland", voortreffelijk maar uiteraard beknopt[2]) en dan moeten we helemaal teruggaan tot 1909 voor het grote werk van C. H. Peters en H. Brugmans „Oud-Nederlandse steden". Dat is niet veel, zelfs als we in aanmerking nemen, dat over een aantal Nederlandse steden afzonderlijke studies zijn verschenen.

Wanneer we nu na het doorbladeren ons tot lezen zetten, dan kunnen we met genoegen constateren hoe weinig fouten er in staan. De schrijver heeft zich heel degelijk georiënteerd en als kennismaking met de problemen der oud-Nederlandse stedebouw is dit boek dan ook voortreffelijk geslaagd. Enkele verkeerde spellingen daargelaten, zoals Coeworden, Enkhuisen en de door vreemdelingen altijd weer begane vergissing ten opzichte van de IJ, die steeds als Ij wordt gespeld, is het aantal onjuistheden verrassend klein. Naar volledigheid is niet gestreefd, zodat plaatsen als Zaltbommel, Oudewater, Dokkum, Workum, Tilburg, Sluis, Steenwijk, om er maar enkele te noemen, niet zijn behandeld. Ook had o.i. wel meer aandacht aan onze oudste dorpentypen besteed kunnen worden, aangezien in ons land de onderscheiding tussen dorp en stad langzamerhand niet meer geldt. Wat de indeling betreft sluit de schrijver terecht zo ongeveer aan bij Fockema Andreae.

Het werk opent geen nieuwe perspectieven, en dit was ook niet de bedoeling; de schrijver is in zijn inleiding bescheiden en zegt o.a.: „This book represents an attempt at exploration of ground already well covered by Dutchmen, but by comparatively few others". Niet alleen voor buitenlanders, maar ook voor Nederlanders, die na lange tijd nu wel weer eens een compleet overzicht willen hebben, is dit werk echter, niet alleen om de tekst, maar ook wegens de vele plattegronden en foto's zeer waardevol.

R. B.

[1]) Dit tweede deel zal vermoedelijk deze winter verschijnen.
[2]) Thans uitverkocht.